

Strategi

Håndtering av uredelighet i forskningen

Innstilling til Norges forskningsråd

**Norges
forskningsråd**

Håndtering av uredelighet i forskningen

Innstilling til Norges forskningsråd

Copyright © Norges forskningsråd 2001

Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 OSLO
Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
Grønt nummer telefaks: 800 83 001
Internett: bibliotek@forskningsradet.no
X.400: S=bibliotek;PRMD=forskningsradet;ADMD=telemax;C=no;
Hjemmeside: <http://www.forskningsradet.no/>

Trykk: GCS as
Opplag: 500

Oslo, mai 2001
ISBN 82-12-01608-0

Utgiverens forord

Uredelighetsspørsmål i forskning har i den senere tid fått økt oppmerksomhet, både utenlands og i vårt eget land. I Norge har det siden 1994 eksistert et Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning. Innen andre fagområder har vi imidlertid ikke hatt noe institusjonalisert system for å håndtere konkrete klagesaker og bidra til å forebygge uredelighet.

Dette var bakgrunnen for at Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet ba Norges forskningsråd om å utrede og foreslå en nasjonal ordning for behandling av vitenskapelig uredelighet som skal dekke alle fagområder.

Utredningen som nå foreligger, er gjennomført av en bredt sammensatt komite bestående av representanter fra universitets- og høyskolesektoren, Norges forskningsråd, de nasjonale forskningsetiske komiteer og *Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning*. Komiteen har også trukket veksler på juridisk ekspertise og har hatt jevnlig kontakt med områdene i Norges forskningsråd.

I tillegg til å gi en oversikt over viktige prinsipielle og praktiske sider ved håndteringen av vitenskapelig uredelighet, inneholder den en anbefaling om etablering av en norsk ordning. Det fremmes forslag til vedtekter og retningslinjer for et fremtidig *Nasjonalt utvalg for vurdering av vitenskapelig uredelighet*.

Den foreliggende innstillingen fra komiteen til Norges forskningsråd vil, i forståelse med departementet, bli sendt ut på høring til fagmiljøene. Høringsuttalelsene vil sammen med rapporten bli lagt til grunn for behandlingen i Forskningsrådets hovedstyre. Forskningsrådet vil på dette grunnlag fremme en innstilling for KUF.

På vegne av Forskningsrådet vil jeg gjerne rette en takk til komiteen som har utarbeidet rapporten. Vi har fått et solid og nyttig grunnlag for det videre arbeidet med behandling av vitenskapelig uredelighet i forskning.

Oslo 04.05.2001

Kari Kveseth
Strategidirektør

Komiteens forord

Vi har med dette gleden av å presentere en rapport med anbefalinger om hvordan uredelighet i forskningen bør håndteres. Komiteen som står bak rapporten, tilrår at det opprettes et *Nasjonalt utvalg for vurdering av vitenskapelig uredelighet (Uredelighetsutvalget)*, som kan sørge for helhet og sammenheng i håndteringen av vitenskapelig uredelighet i Norge.

Den umiddelbare bakgrunn for rapporten og dens forslag er forskningsmeldingens signaler om behovet for bedre innsyn i og sterkere kontroll med forskningen. I ”Forskning ved et tidsskille” (St.meld. nr. 39 1998-99) pekes det på ærlighet som en grunnverdi i forskningen. Kravet til riktige resultater og dermed etterrettelighet er og blir ufravikelig. Likefullt gjøres det bevisst eller ubevisst feil som kan skade forskningens resultater, dens anseelse og troverdighet, og skape konflikter både mellom forskere og mellom institusjoner.

Utredningskomiteen har tatt utgangspunkt i praktiske erfaringer. Nordiske erfaringer er tillagt stor vekt, både fordi de nordiske medisinske utvalgene har samarbeidet i flere år, og fordi man i Danmark de to siste årene har praktisert en ordning som nettopp omfatter alle fag. Det er etter komiteens oppfatning viktig at det nye Uredelighetsutvalget har et nært og fruktbart samarbeid med de lokale forskningsinstitusjonene. I tillegg er det viktig at en ny ordning finner sin plass i forhold til nært beslektede organer.

Innstillingen er resultatet av omfattende diskusjoner og undersøkelser. Komiteen står samlet bak innstillingen. Komiteen håper at innstillingen vil vekke interesse i og utenfor forskningsmiljøene, slik at det kan etableres en nasjonal ordning for behandling av uredelighet.

Oslo 05.04.2001

Anne Bjørnebye Vik
Leder av utredningskomiteen

Innholdsliste

I. SAMMENDRAG	1
II. OPPDRAGET	3
<i>Mandatet</i>	3
<i>Komiteens sammensetning</i>	5
III. FAKTAGRUNNLAGET	7
<i>Innledning</i>	7
<i>Vitenskapens normgrunnlag</i>	7
<i>God vitenskapelig praksis</i>	8
<i>Vitenskapens redelighet utfordres</i>	9
DEFINISJONER AV VITENSKAPELIG UREDELIGHET	11
<i>Internasjonale definisjoner</i>	11
<i>Definisjoner benyttet i Norge og i Norden</i>	13
<i>Forklaringer på hvordan uredelighet kan oppstå</i>	14
<i>Kollegavurdering og forebygging av uredelighet</i>	16
<i>Forskningssamarbeid med utviklingsland</i>	17
OMFANGET AV VITENSKAPELIG UREDELIGHET	17
<i>Vitenskapelig uredelighet i norsk og nordisk forskning</i>	17
<i>Karakteristikk av uredelighet</i>	20
<i>Eksempler på uredelige handlinger</i>	21
<i>Behandling av uredelighet: Status og erfaringer</i>	24
<i>Varsleren</i>	28
<i>Ressursbruk</i>	
<i>Oppsummering av erfaringer</i>	29
GRUNNLAGET FOR HÅNDTERING AV UREDELIGHET	30
<i>Juridisk eller etisk grunnlag?</i>	30
<i>Nasjonal regulering</i>	33
<i>Internasjonal regulering</i>	34
IV. KOMITEENS ANBEFALINGER	35
INNLEDNING	35
PRINSIPPER OG PREMISER	35
PRAKTISKE LØSNINGER	40
<i>Sentrale hensyn ved organiseringen</i>	40
<i>Det lokale nivå: Institusjonene</i>	41
<i>Det nasjonale nivå</i>	42
<i>Opprettelse, sammensetning og funksjonstid</i>	43
<i>Uredelighetsutvalgets sekretariat</i>	44
<i>Nærmere om saksbehandlingen</i>	46
V. VEDTEKTER OG RETNINGSLINJER	49
FORSLAG TIL VEDTEKTER FOR NASJONALT UTVALG FOR VURDERING AV VITENSKAPELIG UREDELIGHET	49
FORSLAG TIL RETNINGSLINJER FOR HÅNDTERING AV VITENSKAPELIG UREDELIGHET	51
<i>Litteraturreferanser</i>	57

I. Sammendrag

- Utredningskomiteen foreslår at det ved kongelig resolusjon opprettes et *Nasjonalt utvalg for vurdering av vitenskapelig uredelighet (Uredelighetsutvalget)* i Norge. Det nye utvalget skal erstatte *Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning* og arbeide med problemstillinger innenfor alle fagområder.
- Tilfellene av uredelighet er relativt få, men effekten er ødeleggende. Så vel mistanke om som faktisk påvisning av uredelighet kan ha vidtrekkende individuelle og institusjonelle konsekvenser. Ringvirkningene i forskningsmiljøene og samfunnet for øvrig er ofte omfattende og uoversiktlige. I en situasjon der samfunnet generelt blir mer avhengig av forskning, og der kommersielle hensyn får større vekt innenfor forskning og utviklingsarbeid, er det påkrevet å skjerpe bevisstheten om uredelighetsproblemene.
- Utredningskomiteen påpeker at ansvaret for forebygging og behandling av uredelighet i forskning primært ligger i de akademiske grunnmiljøene. *Uredelighetsutvalget* skal være et supplerende tilbud og en ressurs for de lokale institusjonene. *Uredelighetsutvalget* og grunnmiljøene skal ha et tett faglig samarbeid. De lokale institusjonene oppfordres til å etablere egne retningslinjer basert på de nasjonale retningslinjene.
- *Uredelighetsutvalgets* arbeid skal være basert på et ikke-lovhjemlet system. Utredningskomiteen foreslår at ordningen skal gjelde for alle forskningsinstitusjoner og/eller enkeltforskere som mottar offentlige bevilgninger til sin forskning.
- Utredningskomiteen ser *Uredelighetsutvalget* som et støttepunkt i et utvidet og mer effektivt norsk system for håndtering av uredelighetsproblemer. Komiteen understreker at det er en hovedoppgave for utvalget å systematisere og utvikle kunnskapen på området, som et bidrag til den offentlige debatten og det allmenne arbeidet med å forebygge uredelighet og sikre kvalitet i forskningen.
- *Uredelighetsutvalget* avgir uttalelser om aktuelle saker. Utvalget kan ikke ilegge sanksjoner, men kan overfor den lokale institusjon foreslå hva som bør gjøres. Det er den berørte institusjonen selv som har ansvaret for gjennomføringen av eventuelle sanksjoner. Berørte parter kan bare klage på saksbehandlingen, ikke på sakens konklusjon.
- *Uredelighetsutvalgets* vedtekter og retningslinjer skal sikre berørte parters rettssikkerhet og personvern. Saksbehandlingen er unndratt offentlig innsyn, og i offentlige rapporter om utvalgets arbeid skal berørte parter anonymiseres.
- *Uredelighetsutvalget* kan bli en byggesten i et fremtidig nordisk eller større internasjonalt samarbeidssystem for håndtering av uredelighet. Utvalget må derfor ha mulighet til å engasjere seg i internasjonalt samarbeid.
- Det foreslås at *Uredelighetsutvalget* opprettes som en egen randsoneinstitusjon administrativt underlagt Norges forskningsråd. Vedtektene godkjennes ved kongelig resolusjon, mens utvalget selv er ansvarlig for å utforme retningslinjer for arbeidet. Forslag til vedtekter og retningslinjer fremmes i denne innstillingen.
- Utredningskomiteen anbefaler en enkel sekretariatsfunksjon. *Uredelighetsutvalgets* sekretariat, som foreslås samlokalisert med de nasjonale forskningsetiske komiteer, beregnes å kreve minimum en halv stilling. Den nye ordningen medfører i tilfelle anslagsvis 40-50% økte utgifter i forhold til dagens ordning, som bare omfatter medisinske og helsefag.

II. Oppdraget

Mandatet

Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement (KUF) ga Norges forskningsråd følgende mandat:

I samarbeid med de nasjonale forskningsetiske komiteene, Universitetsrådet og Høgskolerådet skal Norges forskningsråd utrede ulike løsninger for behandling av uredelighetssaker i forskning, jfr. Forskningsmeldingen kap. 6.2.4. Vi forutsetter at Forskningsrådet følger opp dette og legger frem et forslag for departementet i løpet av våren 2000.

Dette mandatet har også ligget til grunn for komiteens arbeid.

Tolkning av mandatet

Mandatet er vidt formulert, og det er derfor nødvendig å drøfte hvorledes oppdraget skal forstås. Komiteen har lagt følgende vurderinger til grunn:

Det er viktig med klare presiseringer av hva som skal behandles. Kjernespørsmålet er etter komiteens skjønn hva som menes med *uredelighetssaker i forskning*. Hvordan kan begrepet uredelighet defineres slik at man får en mest mulig entydig og samtidig dekkende forståelse av fenomenet?

Valg av tilnærming – og i neste omgang konkrete løsninger – må skje med utgangspunkt i en nærmere vurdering av hvorvidt og i hvilket omfang vitenskapelig uredelighet kan sies å representere et alvorlig problem. Hvor hyppig forekommer uredelighetssaker? Hvilke konsekvenser har de for berørte personer og institusjoner? Hvilke samfunnsmessige ringvirkninger kan man påregne? Svarene på disse spørsmålene avgjør hvilke krav man må stille m.h.t. legitimitet, kompetanse og habilitet i håndteringen av problemene – og i videre forstand hvilke organisatoriske prinsipper som må legges til grunn.

Uredelighetssaker befinner seg ofte i grenselandet mellom etikk og juss. Skal den fremtidige ordning være lovfestet eller basert på avtaler og selvjustis? Skal ordningen hjemle eventuelle sanksjoner? Skal det finnes en appellinstans? Skal ordningen ha en sentralisert eller desentralisert natur? Skal forslaget til ny ordning inneholde retningslinjer for selve saksbehandlingen, inklusive regler for offentlig innsyn? Omfatter mandatets begrep *behandling av uredelighetssaker i forskning* også tiltak for å forebygge uredelighet? Spørsmålene krever en grundig og allsidig belysning. Utredningskomiteen mener det er riktig og viktig å bygge på praktisk erfaring, både fra andre land og fra det eksisterende norske utvalget for uredelighet i medisinsk forskning.

Uredelighet kan forekomme innenfor all forskning og innenfor alle grupper av forskere. Men hvilken forskning og hvilke forskere skal ordningen mer presist være rettet inn mot? Mandatet peker i retning av universitets- og høgskolesektoren. Utredningskomiteen finner en slik avgrensning unaturlig. Det er ikke mulig eller ønskelig å se bort fra annen forskning finansiert med offentlige midler eller den store instituttsektoren. Flere hensyn taler for at ordningen i utgangspunktet heller ikke bør utelukke forskning i næringslivets regi.

I lys av ovenstående har utredningskomiteen funnet grunn til å foreta en bred gjennomgang av fakta og vurderinger knyttet til forekomsten og forståelsen av fenomenet vitenskapelig uredelighet. Rapporten er inndelt i to hovedbolker: en faktadel (kap. III), som inneholder relevante fakta, definisjoner og analyser, og en anbefalingsdel (kap. IV og V), som presenterer konkrete råd og løsninger.

Faktadelen omfatter:

- Oppfatninger av god vitenskapelig praksis i forskjellige fagdisipliner som bakgrunn for en definisjon av uredelighet
- Redegjørelser for utbredelsen og typer av vitenskapelig uredelighet
- En oversikt over eksisterende ordninger i Norge og andre land
- En gjennomgåelse av eksisterende, tilgrensende lovverk som kan komme til anvendelse i grove tilfeller av uredelighet

Anbefalingsdelen omfatter:

- En drøftelse av hensikten med en ny ordning, herunder anbefalinger om hvilket grunnlag den bør hvile på
- Forslag til hvordan ordningen kan organiseres og praktiseres
- Forslag til vedtekter og retningslinjer

Komiteens sammensetning

Oppnevnt av Norges forskningsråd:

- Rådgiver, dr. scient, MBA, Anne Bjørnebye Vik (leder)
Forskningspolitisk avdeling, Strategi
Norges Forskningsråd

Oppnevnt etter forslag fra Universitetsrådet:¹

- Professor, dr. philos. Bente Gullveig Alver
Institutt for kulturstudier og kunsthistorie
Universitetet i Bergen
- Professor emeritus, dr. ing. Petter Aune
Institutt for konstruksjonsteknikk
NTNU Trondheim

Oppnevnt etter forslag fra Høgskolerådet:

- Prorektor, dr. theol. Øyvind Foss
Høgskolen i Stavanger
Administrasjonen
- Førstelektor K. Michael Thomsen
Høgskolen i Østfold
Avdeling for helsefag

Representanter oppnevnt etter forslag fra de nasjonale forskningsetiske komiteer:

- Førsteamanuensis Ragnvald Kalleberg
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo
Formann i den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)
- Sekretariatsleder dr. philos. Knut W. Ruyter
Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin (NEM)

Ressurspersoner oppnevnt av Forskningsrådet:

- Professor emeritus, dr. med. Asbjørn Aakvaag
Tidl. Inst. for klinisk biokjemi, Universitetet i Bergen
Leder av Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning
- Førsteamanuensis, dr. juris. Marit Halvorsen
Institutt for privatrett
Universitetet i Oslo

¹ Universitetsrådet og Høgskolerådet var ikke slått sammen da oppnevningene fant sted.

Dr. juris. Marit Halvorsen har hatt bistand fra student Olaf Kristian Larsen, Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo.

Kontaktpersoner fra områdene i Norges forskningsråd:

- Rådgiver Siri Anzjøn
Bioproduksjon og foredling
- Rådgiver Anette Haug
Miljø og utvikling
- Rådgiver Tronn Hansen
Industri og energi
- Rådgiver Steinar Kristiansen
Kultur og samfunn
- Rådgiver Berit Nygaard
Medisin og helse
Sekretær for Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning
- Avdelingsleder Torstein Pedersen
Naturvitenskap og teknologi

Komiteen har hatt 10 heldagsmøter over en 10-måneders periode.

Tidsplanen er etter avtale med departementet justert, slik at innstillingen kan sendes på høring våren 2001.

III. Faktagrunnlaget

Innledning

Formalisert behandling av vitenskapelig uredelighet² har en kort historie, selv om man helt siden den vitenskapelige revolusjon på 1600-tallet har diskutert uredelighetssaker.³ ^a Galileo var således involvert i flere diskusjoner om plagiat.^b I 1830 publiserte den engelske matematiker Charles Babbage en bok hvor han redegjorde for forskjellige former for uredelighet i vitenskap, inklusive fabrikkering av eksperimenter, forfalskning av data og plagiat. Kjetil Jåsund gir en oversikt over en del av den nyere litteraturen på dette feltet.^c

Vitenskapelig uredelighet er således et kjent fenomen, og uredelighetssaker har fått oppmerksomhet både i faginstitusjoner og i mediene. Selv om antallet saker ikke har vært høyt, har konsekvensene for de involverte parter gjerne vært store.^d Tilbakekalling av publikasjoner og doktorgrader, forskere som må oppgi sin forskerkarriere, forskere som må forlate sine arbeidsplasser, forgiftede arbeidsmiljøer, pasientbehandling som har ført til urettmessig bruk av trygdemidler o.l.^e

Kanskje både til tross for og på grunn av stor oppmerksomhet omkring uredelighetssaker, blir det stadig publisert nye tilfeller, med betydelige konsekvenser for de enkelte fag^f og ikke minst for enkeltindivider som blir tatt i juks. Det er nå en klar internasjonal trend, som det er mulig å observere både i Norden og i USA, at redelighetsspørsmålene vektlegges sterkere enn før, og at det reageres raskere når det foreligger mistanke. Det selvsagte utgangspunkt er at forskere skal utvise redelighet i sin virksomhet, og at det må reageres på en tydelig måte når så ikke skjer. Hva som er redelig opptreden og redelige arbeidsmetoder, er derfor sentrale spørsmål. Betraktninger omkring dette må ta utgangspunkt i vitenskapens normgrunnlag.

Vitenskapens normgrunnlag

Vitenskapens normgrunnlag finnes oppsummert i rapporten "Fusk i forskning – En studie av uredelig og diskutabel forskning ved norske universiteter" ved Elgesem, Jåsund og Kaiser (se referanse d). Rapporten diskuterer og påviser hva de vitenskapelige miljøene fra tidlige tider har ansett som et felles vitenskapelig normgrunnlag. To normative elementer som refererer seg til vitenskapens fundamentale mål - å søke kunnskap – bør trekkes frem:

Behovet for offentlighet - individuelle bidrag til fellesskapet

- All vitenskapelig kunnskap må være offentlig kunnskap; her ligger spiren til et dynamisk element som sikrer kunnskapsvekst.
- Vitenskapen går fremover ved at individuelle forskningsbidrag legges til en felles base av opparbeidet kunnskap.

² Vitenskapelig uredelighet viser til alvorlige brudd på grunnleggende normer om vitenskapelig etterrettelighet, sannferdighet og respekt for andres bidrag i forskningsprosessen.

³ Det er vanlig å forutsette at forskningsetikken omfatter et større område enn det som omfattes av vitenskapelig uredelighet. De forskningsetiske krav om informert samtykke ligger f.eks. utenfor. Hvis man som i de forskningsetiske retningslinjer fra NESH (Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora) skiller mellom hensyn til enkeltindivider, institusjoner, uavhengighet i forhold til oppdragsgiver, hensynet til andre forskere og krav til formidling, så kan man hevde at de fleste av disse normene ikke handler om uredelighet.

- Den felles basen er gjenstand for kritisk etterprøving, samtidig som den er forutsetningen for nye individuelle bidrag.
- Vi har alle en felles interesse i å opprettholde høy kvalitet i den felles kunnskapsbasen.

Erkjennelsesteoretisk holdning

- Naturlige forhold må systematisk testes mot naturen.
- Empirien må styre teorien, ikke omvendt.

Videre viser Elgesem et al. til Knut Erik Tranøys normer for grunnleggende saklighetskrav: sanndruhet, ærlighet, utførlighet, enkelthet, sammenheng og fruktbarhet. Kravene er gyldige og må praktiseres innenfor to dimensjoner:

- Forskerenes samkvem med hverandre: Betydning for forskersamfunnet.
- Forskerenes samkvem med resten av samfunnet: Betydning for vitenskapens anerkjennelse og beskyttelse.

Vitenskapssosiologen Robert K. Merton har i en lang rekke arbeider fra 1930-tallet og frem til 1990-tallet artikulert og klargjort vitenskapens institusjonelle normer:^g

- Universalismen - eller likebehandling i kognitive sammenhenger, dvs. at forskerens subjektive bakgrunn og tilhørighet ikke skal påvirke vurderingen av forskerens vitenskapelige påstander eller hypoteser;
- Upartiskhet - dvs. at de begrunnelser forskerne fremsetter for sine påstander, skal være styrt av vitenskapens allmenne målsetninger og ikke være farget av subjektive særinteresser;
- Organisert tvil - dvs. at forskerkollegiet alltid skal fungere som et tvilskollektiv;
- Ydmykhet - dvs. at det er en moralsk forpliktelse å reflektere over egne begrensninger;
- Originalitet - dvs. at det finnes en forventning om at forskeren skal komme med nye bidrag til den felles kunnskapsbasen;
- Fellesskapet - dvs. at det eksisterer en kollektiv eiendomsrett til vitenskapelig kunnskap.

Elgesem et al. påpeker at saklighetskravene gjennom historisk praksis har gitt forskningen både selvstendighet og respekt i samfunnet, en posisjon man kan hevde også forplikter forskningen til å sørge for ryddige prosesser og kvalitetssikring innad. Likevel står det klart at vi ennå er i en tidlig fase av forskningsetikkens utvikling. Professor Knut Erik Tranøy plasserer dagens situasjon i det historiske bilde på følgende måte:^h

Selv om vitenskapsnormene har vært grunnlaget i lang tid, er bevisstheten omkring forskningsetikken stadig under utvikling. Dette betyr at vi kan betrakte det forskningsetiske landskap som lite opparbeidet og hvor alle fag har noe å lære bort og lære av hverandre, og at dette er viktige erkjennelser når man arbeider med forskningsetiske problemstillinger.

God vitenskapelig praksis

Som antydnet, består forskningsetikken av mange normative elementer. Tilsvarende gjelder for det beslektede begrep ”god vitenskapelig praksis”.

Det finnes ingen entydig og autoritativ oppskrift på hva som er god vitenskapelig praksis. Derimot finnes det skrevne retningslinjer som kan man søke støtte og hjelp i. Retningslinjene er produsert på ulike hold og for ulike formål, og de vil nødvendigvis være påvirket av

individuelle holdninger og moral, av institusjonelle forhold, av holdninger i samfunnet - og av tradisjoner. De vil uansett være under kontinuerlig revisjon. Det er først og fremst *forskersamfunnets egne holdninger til prosessen* som er retningsgivende. Også i Norge er det utarbeidet veiledende retningslinjer for hvordan forskning bør planlegges, gjennomføres og rapporteres.⁴

Hvordan oppfattes - og gjennomføres - ”god vitenskapelig praksis” på forskjellige fagområder og i forskjellige forskningsmiljøer? Selv om man antar at det er de samme vitenskapelige normene som ligger i bunnen, kan det være forhold eller tradisjoner som fører til forskjellige holdninger og reaksjonsmønstre. Ulikhetene kan være knyttet til de praktiske sider ved forskningen – hvordan innsamling av data foregår, mulighetene for reproduksjon og etterprøving av data, tradisjoner for siteringer o.l.

Utredningskomiteen ser det som gunstig at det finnes et generelt system av normative krav som virker styrende på all vitenskapelig praksis. Allmenne prinsipper for hvordan forskning bør planlegges, gjennomføres og rapporteres, er en forutsetning for at forskningen med sikkerhet kan bidra til samfunnets akkumulerte base av kunnskap. Det handler om forskernes plikter, formulert bredt og i generelle termer, og om deres rettigheter i forhold til det samfunn de er omgitt av og er en del av.

Men generelle normer og etiske prinsipper er ikke alltid nok. I møtet med de praktiske utfordringene i forskningshverdagen, kan forskerne trenge mer presis veiledning. Det er således nødvendig å forholde seg til de mer fagspesifikke betingelser. Når generelle normer skal tolkes og praktiseres, må man ha et skarpt blikk for de konkrete vilkår som gjelder innenfor det enkelte fag eller spesialområde. Dette betyr at man må legge vekt på å utvikle prinsipper for god vitenskapelig praksis gjennom faglig debatt, i en dialog som tar hensyn til de enkelte disipliner eller grupper av disipliner og deres teoretiske og metodiske særegenheter og standarder. Håndhevelsen av normative krav, både de generelle og de disiplinspesifikke, kan skje gjennom forskningsetiske retningslinjer. Slike retningslinjer må som antydnet ikke oppfattes som absolutte eller entydige regler for hva som er god vitenskapelig praksis. De bør anses som rådgivende og veiledende. Deres viktigste oppgave er å skape refleksjon og bevissthet om forhold som kan være problematiske. De bør hjelpe forskerne til å begrunne sine handlinger og til å være kritiske til tilnærminger og fremgangsmåter.

Vitenskapelig praksis må følgelig være forankret i så vel generelle normative prinsipper som fagspesifikke betingelser. Man må være klar over at begge deler vil være i bevegelse, som en følge av den generelle samfunnsutvikling og den faglige utvikling på grunnplanet. Det betyr at debatten om hva som er god vitenskapelig praksis, bør pågå kontinuerlig, og de enkelte fags eller faggruppers forskningsetiske retningslinjer bør stadig være gjenstand for drøftelse og tilpasning.

Vitenskapens redelighet utfordres

I Norge finner vi vitenskapsarbeidere innenfor tre hovedsektorer: universitets- og høyskolesektoren, instituttsektoren og næringslivet. Til tross for at forskerne burde ha det samme normgrunnlaget, vet vi at det eksisterer store variasjoner. Synet på hvordan god vitenskap bør praktiseres, varierer både innenfor og mellom de tre sektorene. Dessuten utfordres forskernes redelighet i dag av en rekke individuelle og institusjonelle forhold.

⁴ Se veiledning for god vitenskapelig praksis utgitt av Det nasjonale utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning og NESH.

I universitets- og høyskolesektoren ser vi en økende tendens til kvalitetskrav og produktivitet, ofte ledsaget av synkende bevilgninger. I tillegg skal forskeren være en viktig bidragsyter i undervisningen, en rolle som ser ut til å bli mer arbeidskrevende, bl.a. fordi det fordres mer enn før for å holde seg faglig oppdatert. Det kan bli et stort press på den enkelte forsker - og den enkelte institusjon - om å prestere. Prestasjonene blir nå også i større grad synliggjort og vurdert, både i form av evalueringer og gjennom medieomtale. Presset øker ved at norske myndigheter i stigende grad benytter internasjonale eksperter som kan foreta bedømmelser på tvers av nasjonale og institusjonelle grenser.ⁱ

Den oppdragsavhengige instituttsektoren opplever et sterkere pust i nakken fra kommersielle og politiske oppdragsgivere. Det stilles krav som utfordrer forskernes uavhengighet og frihet. Forskernes og institusjonenes muligheter til å forfølge viktige problemstillinger som dukker opp i løpet av et prosjekt, kan bli svekket. Det kan komme krav om å unnlate å publisere resultater - eller det kan bli vanskelig å underbygge prosjektene med undersøkelser og analyser som er tilstrekkelig grundige.

Oppdragsgivere fra næringslivet representerer nå oftere enn før industrier som opererer i et internasjonalt konkurransesamfunn. Tidsnød og begrenset finansiering vil lett kunne påvirke kvaliteten på den forskning som utføres, noe som kan resultere i oppdrag med stadig smalere problemstillinger og med stadig kortere tidsfrister. Slike forhold kan sette forskernes krav til grundighet, soliditet og objektivitet – og dermed redelighet - under press.

Politikere og offentlige organer benytter i økende utstrekning forskningsinstituttene til å utrede, underbygge, evaluere eller justere politiske virkemidler. Oppdragsgivere har en legitim rett til å bestille forskningstemaer - men de kan ikke og skal ikke kunne bestille resultater. Offentlige aktører kan komme i en posisjon hvor de styrer forskningens dagsorden. Av utenforstående kan forskeren lett bli oppfattet som naiv eller ”uskyldig” når det er oppdragsgiver og ikke minst mediene som har regien. Mediene griper ofte fatt i fragmenter, og godt hjulpet av slike omstendigheter kan derfor forskerne – bevisst eller uforskyldt – bidra til at det presenteres et misvisende bilde av forskningsresultater.

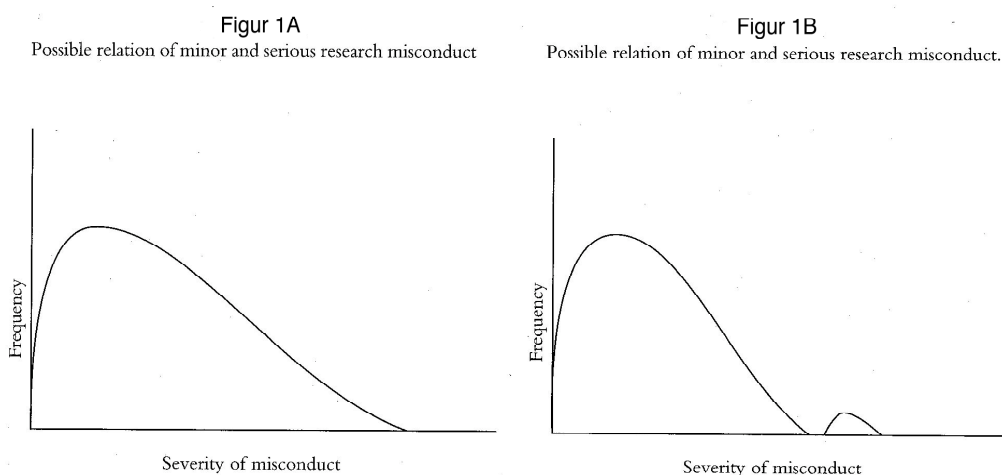
Offentlige instanser, medier og forskerne selv har alle egne interesser knyttet til hva som publiseres – og når dette skjer. Noe er både legitimt og prosaisk, annet kan ha manipulerende trekk. De involverte kan komme til å bevege seg i redelighetens gråsoner, et forhold som ikke blir enklere å gjennomskue av at det vanligvis er enkelt å hevde aktverdige hensyn og motiver. Det er derfor grunn til å ha skjerpet oppmerksomhet omkring aktør-interessene i forskningen og forskernes ansvar.

Universiteter, institutter og høyskoler har bygget inn ulike tiltak i sin virksomhet som skal verne om og fremme forskningens redelighet. Som en effekt av denne innsatsen vil man derfor også kunne forebygge uredelighet. Slik det ser ut i dag, kan deler av instituttsektoren⁵ vise til både direkte tiltak og generelt god forskningsledelse, hvilket bidrar til god kvalitet og et høyt nivå i forskningen.

⁵ Komiteen har ikke trukket inn representanter fra næringslivet, men man antar at kravene til redelighet er store også her, spesielt fordi mange forskningsresultater skal omsettes til funksjonelle produkter.

Definisjoner av vitenskapelig uredelighet

Tradisjonelt har det vært diskutert hvorvidt uredelighet best kan illustreres med en fordelingskurve med glidende overganger (se figur 1A) – eller med en fordelingskurve der de uredelige handlinger grupperes i en separat populasjon (se figur 1B). Figur 1A^j indikerer at uredelig forskning befinner seg på en én-toppet kurve, slik at mindre avvik fra akseptabel forskningsetisk praksis glir over i den mer alvorlige form som må karakteriseres som uredelig forskning. Det vil således finnes en gradvis overgang, og dermed oppstår også en gråsoner.

I figur 1B er de alvorlige avvik som representerer uredelig forskning isolert, dvs. man tenker seg at det finnes en liten, adskilt gruppe uredelige handlinger. Et helt sikkert svar på hvilken modell som best beskriver problemet, har man ikke, men erfaring fra såvel det danske som det norske medisinske uredelighetsutvalget indikerer at det er fordelingen som vises i figur 1A som er mest i overensstemmelse med realitetene.^k

Det har vært vanlig å skjelne mellom en vid og en snever definisjon av uredelighet. De vide definisjonene inneholder gjerne formuleringer som ”avvik fra akseptert vitenskapelig praksis”, mens de snevre begrenser uredelighetsbegrepet til fabrikasjon, falsifikasjon og plagiering.

I arbeidet med å utvikle definisjoner, har alvorlighetsgrad og intensjoner vært viktige momenter. Intensjoner kan ofte være vanskelige å bevise, mens det kan fortone seg enklere å fastslå *alvorlige avvik* i produksjonen av kunnskap. Handlinger av det sistnevnte slaget kan forvrengte den informasjon som forskningen produserer og som forskjellige beslutninger skal baseres på. Dessuten kan de bidra til å villed forskersamfunnet, føre til unødvendig og kostbar forskning, og bryte ned den generelle tilliten til forskningen. De kan også føre til uheldige konsekvenser for tredjepart. I noen tilfeller kan rene forfalskninger bli oppdaget før skaden er skjedd i forskermiljøene eller samfunnet for øvrig. Likefullt er det tale om uredelige handlinger.

Internasjonale definisjoner

I det følgende redegjør vi kort for utviklingen i definisjonsbruken i USA, Storbritannia og Tyskland. Tanken er å vise hva ulike aktører mener om uredelighet og presentere ulike typer definisjoner. Aktørene er her institusjoner eller personer som finansierer, utfører eller kontrollerer forskning.^l

I USA er Department of Health and Human Services (DHHS) den viktigste finansieringskilde for medisinsk forskning, og den organisasjon som har lengst erfaring med å håndtere påstander om vitenskapelig uredelighet. I 1989 presenterte DHHS følgende definisjon, som skulle legges til grunn for vurderingen av påstått vitenskapelig uredelighet innenfor all forskning finansiert av DHHS og departementets underliggende avdelinger, som National Institutes of Health (NIH):

Research misconduct is defined as fabrication, falsification, or plagiarism, or other practices that seriously deviate from those that are commonly accepted within the scientific community for proposing, conducting, or reporting research. It does not include honest errors or honest differences in interpretations or judgements of data.

Office of Scientific Integrity (OSI), underlagt NIH, ble etablert i 1989 med ansvar for å gjennomføre undersøkelser av påstått vitenskapelig uredelighet. National Science Foundation (NSF), som bidrar til finansiering av forskning innenfor flere fagområder, har opprettet et kontor for etterforskning av uredelighet, Office of Inspector General (OIG), som har bygget på en tilsvarende definisjon. I 1991 anbefalte man en forsterkning av definisjonen ved å inkludere en passus om å beskytte *good-faith whistleblowers against retaliation*.

Siden den gang har det vært en nærmest kontinuerlig debatt om definisjonen i USA. De føderale organer går inn for en såkalt vid definisjon, mens deler av forskersamfunnet, som National Academy of Science,^m går inn for en snever definisjon. Akademiet foreslår følgende formulering:

Misconduct in science is defined as fabrication, falsification or plagiarism, in proposing, performing, or reporting research. Misconduct in science does not include errors of judgement; errors in recording; selection, or analysis of data; differences in opinions involving interpretation of data; or misconduct unrelated to the research process.

Denne definisjonen ble ikke akseptert av de føderale myndigheter. Men diskusjonen fortsatte, og en føderalt oppnevnt komite, Commission on Research Integrity, avga en innstilling i 1995, der nok en definisjon ble foreslått:ⁿ

Research misconduct is significant misbehavior that improperly appropriates the intellectual property or contributions of others, that intentionally impedes the process of research, or that risks corrupting the scientific record or compromising the integrity of scientific practices. Such behaviors are unethical and unacceptable in proposing, conducting, or reporting research, or in reviewing the proposals or research of others.

Formuleringene ga betydelig rom for tolkning, noe som viste seg å skape uklarhet om hvordan innholdet skulle oppfattes. DHHS har i 1999 fremmet et forslag om innsnevring av definisjonen som er kortere og mer spesifikt knyttet til selve forskningsprosessen.^o Ordlyden er nå denne:

Research misconduct is defined as fabrication, falsification, or plagiarism in proposing, performing, or reviewing research, or in reporting research results.

Definisjonen følges av en nærmere klargjøring av hva som ligger i de uttrykkene som er brukt, samt følgende avsluttende uttalelse:

Research misconduct does not include honest error or honest differences of opinion.

Langt på vei er det synet i National Academy of Science som har vunnet frem. Systemet i USA er nå slik at lokale institusjoner som finansieres gjennom offentlige midler, må slutte seg til en ordning hvor det legges opp til lokale løsninger basert på sentrale retningslinjer. Det gis rom for lokale tillempninger. De lokale definisjoner kan variere i ordlyden, men skal i prinsippet uttrykke det samme meningsinnhold som de sentrale definisjoner.

I Storbritannia finnes det ennå ikke et etablert system for håndtering av vitenskapelig uredelighet. På en konsensuskonferanse i Edinburgh høsten 1999, var det imidlertid enighet om at man burde basere seg på en vid definisjon. Den foreslåtte ordlyd er kort:

Behaviour by a researcher, intentional or not, that falls short of good ethical and scientific standards.

Britene fremhever at ingen definisjon kan eller bør være uttømmende. Det må være mulig å endre definisjonen, bl.a. for å kunne fange opp hele spekteret av uredlige handlinger.

Etter et særdeles alvorlig tilfelle av falsifikasjon ved et tysk forskningsinstitutt, ble det i 1997 nedsatt en kommisjon som skulle arbeide frem retningslinjer for håndtering av slike saker.^p Det tyske synet på uredelighet (redelighet) er nøye forbundet med normene for god vitenskapelig praksis. Vilje til sannhet og ærlighet i saksfremstillingen fremheves som grunnleggende vitenskapelige verdier. Denne tilnærmingen har ligget til grunn for kommisjonens anbefalinger. Ifølge de nye anbefalingene skal de lokale institusjonene selv formulere kategorier av handlinger som fremstår som alvorlige avvik fra god vitenskapelig praksis, og som oppfattes som uredelighet.^q Det kan for eksempel dreie seg om fabrikkering og falsifikasjon av data, plagiat og handlinger som svekker tilliten kolleger imellom. I tillegg inkluderes manipulasjon i kildeutvalg og sitatfusk.

Det finnes altså ikke én ordlyd som gjelder for hele landet. Kommisjonen har imidlertid i utgangspunktet lagt opp til en smal definisjonstype. Kommisjonen åpner for en nøye vurdering og etterprøving av substansen i anklager om uredelighet. Videre trekker man frem rettsvitenskapens og rettspraksisens betydning, idet man legger vekt på at det i tvilsspørsmål er viktig å kunne støtte seg til klare rettslige definisjoner.

Definisjoner benyttet i Norge og i Norden

Alle nordiske land, med unntak av Finland, benytter en vid definisjon av uredelighet. Den norske definisjonen som har vært brukt av *Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning*, lyder slik:

Alvorlige, fortsettelige eller grovt uaktsomme brudd på akseptert forskningsetisk praksis i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning.

Den tilsvarende svenske definisjonen har følgende ordlyd:

Med oredelighet i forskning menas att en forskare avsiktligt och på ett vilseledande sätt gör avsteg från de vetenskapliga kraven eller medvetet bryter mot allmänt accepterade etiska normer.^r

I Danmark omfatter definisjonen handlinger eller unnlatelser, *hvorved der i forskningen sker forfalskninger eller forvridninger af det videnskabelige budskab eller grov villedning om en persons indsats i forskningen*. Videre blir det påpekt at for å kunne betegne en handling som vitenskapelig uredelig, skal det kunne dokumenteres at handlingen er forsettelig, eller at det er utvist grov forsømmelighet.^s

Finnene understreker viktigheten av å arbeide i tråd med god vitenskapelig praksis, og skiller mellom "misconduct in science" og "fraud in scientific research". Sistnevnte presiseres til å gjelde presentasjon av "*fabrikkerte, falsifiserte eller uriktige observasjoner*" som villeder det vitenskapelige samfunn.^t I tillegg beskrives flere forhold som forklarer hva som kan ligge i dette, bl.a. forskjellige former for plagiering.

Den nordiske og britiske holdningen er som påpekt av Nylenna og Aakvaag preget av en oppfatning om at det finnes glidende overganger fra god vitenskapelig praksis til uredelig praksis, og at det ikke er riktig å si at slik adferd tilhører en annen statistisk populasjon enn den gode og aksepterte.^u Uredelig adferd befinner seg følgelig i den ytterste enden av kurven beskrevet i figur 1.

I arbeidet med definisjoner må man legge til grunn at brudd på god vitenskapelig praksis dels kan være mer eller mindre alvorlige, og dels kan være utført mer eller mindre bevisst. I en innstilling fra en arbeidsgruppe til områdestyret for medisin og helse i Norges forskningsråd finner vi en figur (figur 2) som illustrerer vitenskapelig uredelighet langs to akser.^v Står man overfor en bevisst eller ubevisst handling, og hvor alvorlig er selve avviket fra god vitenskapelig praksis?

Som det fremgår, vil det finnes en rekke gråsoner som ikke er dekket av eksisterende lovverk, men som likevel representerer brudd på de moralsk/etiske normer vi bekjenner oss til. Definisjonene er laget slik at de kan fange opp handlinger som befinner seg i slike gråsoner.

Både danske og norske erfaringer med behandling av uredelighet på basis av den vide definisjon har vist at man ofte vil stå overfor saker hvor det ikke er korrekt å benytte karakteristikken vitenskapelig uredelighet, men hvor det likefullt kan påvises avvik fra god vitenskapelig praksis. Utvalgene som har behandlet slike saker, mener at det er riktig peke på kritikkverdige forhold i konklusjonen, og at denne blir meddelt partene.

Forklaringer på hvordan uredelighet kan oppstå

Ragnvald Kalleberg påpeker at forskningen – i likhet med andre sosiale felt – med fordel kan betraktes i et tresidig perspektiv, der vi må se på *individene, institusjonene og tradisjonene*.^w Tradisjoner og institusjoner påvirker individenes holdninger - og individer påvirker institusjonene. Det er derfor som regel ikke bare én årsak til at det oppstår uredelighet. Elgesem et al. (se ref. d) er inne på det samme når de skiller mellom *individuelle* og *strukturelle* forklaringer.

Uredelighet i forskning - figur 2

Enkeltindivider kan bryte regler og normer for god vitenskapelig praksis etter en modell som vist i figur 2. Bruddene kan gå fra enkle forsømmelser i form av uriktige dataobservasjoner og mangelfullt kjennskap til hvordan datamaterialet skal observeres eller innhentes, til bevisst manipulering med data eller annen informasjon. På det individuelle plan kan det være ulike forklaringer på hvorfor uredelighet oppstår. Uredeligheten kan være knyttet til drivkrefter som konkurranse, ambisjoner, karrierepress eller manglende kjennskap til god forskningspraksis. Det kan også være at individene selv ser bort fra forhold. Det kan handle om at man *burde være klar over at man gjør noe galt; er klar over og bevisst ser bort fra en stor risiko; er klar over at det er høy sannsynlighet for at man gjør noe galt; og om en persons bevisste mål om å utføre handlinger som ikke er tillatt.*⁶ I saker hvor man mener årsakene kan ligge på det individuelle plan, vil både bevisbyrden og bevisførselen være vanskelig.

Uredelighet kan også være et resultat av at institusjonen selv ikke har retningslinjer og rutiner som fremmer en god vitenskapelig praksis. Opplæringen av forskere i forskningsetikk kan være dårlig, arbeidet ved institusjonen kan være lite formalisert, med preg av uryddighet, og det generelle kjennskapet til regler for konsesjoner o.l. kan være mangelfullt. Hvis man vil vite hvorfor mennesker utfører uredelige handlinger, vil man ofte kunne finne viktige delforklaringer i *strukturelle forhold*. Kulturen og fagområdet kan ha tradisjoner som skaper et press om å være først ute med nye resultater, av økonomiske, tidsmessige eller prestisjemessige årsaker. Det kan også finnes et generelt publiseringspress som følge av konkurranse om stillinger eller midler til prosjekter/institutter. Når forskere er ansatt i midlertidige stillinger, må de stadig konkurrere om midler, og det kan også være andre forhold som vanskeliggjør, begrenser eller styrer forskningens arbeidskår.

⁶ Med bakgrunn i amerikansk strafferettslig praksis legger det amerikanske Office of Inspector General (OIG) vekt på at intensjonene bak handlingen blir vesentlig, og henter frem ord som "negligence"; "recklessness"; "knowingly"; "purposely" for å beskrive disse forhold.

Kanskje er den generelle holdningen på stedet slik at uredelighet ikke ses på som et problem. Saker som burde ha vært tatt opp til diskusjon, blir dysset ned, eventuelt forlater forskere institusjonen uten at forholdene blir avklart. Slike institusjonelle forhold har dessverre lett for å prege institusjonen også etter at forskere slutter.

Merton hevder at vitenskapens belønningssystem er innrettet slik at det er oppfølgingen av originalitetsnormen som belønnes mest - gjerne i form av høyere prestisje. Elgesem et al. påpeker som interessant at originalitetsnormen danner bakgrunnen for mange av de mest kjente brudd på vitenskapelig redelighet. Noe av dette kan være institusjonelt eller klart individuelt betinget. Hvordan man oppfatter og etterlever god vitenskapelig praksis på de forskjellige fagområdene og ved de ulike institusjonene, blir derfor en avgjørende størrelse.

Kollegavurdering og forebygging av uredelighet

Vitenskapssosiologer har konstatert at det i vitenskapssamfunnet er relativt få tilfeller av bedrag og tanketyveri. Omfanget blir gjerne ansett for å være overraskende lite, sammenlignet med forekomsten av fusk og juks på flere andre områder (se nærmere omtale av omfanget i neste hovedavsnitt). I vitenskapssosiologien regner man med at forskere er som folk flest i moralsk henseende. Fenomenet kan derfor ikke forklares med at forskningsfeltet tiltrekker seg moralske overmennsker, eller at forskerne har fått en særskilt grundig opplæring i *etikk*.

Hovedforklaringen må søkes i institusjonelle forhold: Det er ingen annen institusjon i samfunnet som i så høy grad regulerer seg selv gjennom krav til ekstrem offentlighet i dokumentasjon og argumentasjon og i muligheten for løpende, offentlig etterprøving av påstander. Hovedstikkordet er *kollegakontroll* (*peer review*), i tillegg til den individuelle selvkontroll.

Velfungerende forskersamfunn er styrt av institusjonelle normer som universalisme, felleseiendom av forskningsresultater og organisert skepsis (plikten til å prøve og etterprøve alle standpunkter), verdier som sikrer intens og omfattende kollegavurdering og kollegakontroll. Det er derfor de akademiske grunnmiljøer som er de mest sentrale i påvisning av uredelighet, forebygging og tilrettelegging av god forskningsetisk praksis.

Institusjonelle forhold er m.a.o. viktige i arbeidet med å behandle og forebygge uredelighet og legge til rette for god forskningsetisk skikk. Et nasjonalt uredelighetsutvalg bør ha som en av sine oppgaver å stimulere til og kontrollere at grunnmiljøene kan *dokumentere akseptable prosedyrer for kvalitetssikring av forskningsvirksomhet*. Det viktigste enkelttiltaket er å sikre en velfungerende kollegavurdering og kontroll. Andre viktige aktører er naturligvis tidsskrifter og forlag. På flere fagfelt kan det være mye å hente ved å styrke den kompetente kollegakontrollen i forbindelse med publikasjonsvirksomhet.

Samspillet med lokale miljøer vil bl.a. skje via *lokale forskningsutvalg*. Det er rimelig å tenke seg at slike lokale utvalg f.eks. har som oppgave å sørge for at det lokale miljø praktiserer nasjonale forskningsetiske retningslinjer (f.eks. retningslinjene som er vedtatt av NESH) eller internasjonale retningslinjer (f.eks. Vancouver-reglene). Lokale utvalg og institusjonene selv bør ha ansvaret for hensiktsmessig forskningsetisk opplæring fra og med første semester. Opplæringen må ikke minst inngå i den organiserte forskerundervisningen på hovedfags- og doktorgradsnivå.

Forskningssamarbeid med utviklingsland

I en tid hvor forskningen blir mer og mer internasjonal, påskyndet av IKT-løsninger, EUs rammeprogrammer og annet forskningssamarbeid, har man erfart at internasjonale krav til kvalitetssikringen av forskningen også omfatter håndteringen av uredelighet. For norsk forskning utgjør disse kravene en interessant sikringsmekanisme. Imidlertid er det et faktum at et givende samarbeid om uredelighet i internasjonale sammenhenger er avhengig av at alle parter har fokus på uredelighet, og har utviklet et tilfredsstillende system for behandling av uredelighetssaker.

I et likeverdig forskningssamarbeid vil håndteringen av uredelighet normalt fungere tilfredsstillende for alle parter. I enkelte forbindelser kan man imidlertid *ikke* forutsette at forholdene ligger til rette for utviklingen av gode kontrollsystemer. Det kan være tilfelle der samarbeidspartneren er fra et utviklingsland. Når forskningsprosessen involverer kontakt med fremmede kulturer, kreves det en særlig årvåkenhet for å sikre at det er respekt og likeverd i samhandlingen på alle nivåer. Problemet er særlig aktuelt når den norske siden står for finansieringen av hele samarbeidet. En slik "strukturell" ubalanse i forskningsrelasjonen kan øke faren for uheldige situasjoner, samtidig som utviklingsforskernes muligheter for å få en tilfredsstillende behandling i egne institusjoner kan være begrenset.

Et system for behandling av uredelighet i norsk forskning må primært være fokusert på norske forhold. Komiteen vil imidlertid peke på at det er grunn til å vise spesiell påpasselighet i behandlingen av spørsmål om uredelighet i forskningen når man er engasjert i samarbeidsrelasjoner som omfatter "strukturelt svakere" forskningspartnere.

Omfanget av vitenskapelig uredelighet

Hva vet vi om omfanget av vitenskapelig uredelighet? En utbredt oppfatning går ut på at det ikke er overraskende *at det forekommer*, men at det er bemerkelsesverdig *få tilfeller* i forhold til den totale forskningsaktivitet.^{x y} Eksempelvis er det i den store forskningsnasjonen USA fra og med 1992 ikke registrert mer enn vel 1500 klager, og vel 100 saker er blitt karakterisert som uredelige.⁷ Ulike studier viser at uredelighet ikke er uvanlig - men at det først og fremst er de uredelige handlingenes mange negative *konsekvenser* som tilsier at problemet må tas alvorlig.

Vitenskapelig uredelighet i norsk og nordisk forskning

Når det gjelder offentlighetens interesse for uredelighet, kan man merke seg at det har vært større oppmerksomhet omkring helsefaglig forskning enn omkring annen forskning. I utgangspunktet er det imidlertid neppe grunn til å anta at helsefaglig forskning skulle være spesielt preget av uredelighet. Man kan tenke seg at allmennheten er ekstra opptatt av medisinsk forskning, siden den angår folk flest, og siden den dreier seg om folks egen helse og velbefinnende. Ved tilfeller av uredelighet i medisinsk forskning vil folk lett føle at det er deres egen fremtidige behandling som blir rammet.

Medisin og helse - norske undersøkelser

Det er vanskelig å vite hvor hyppig uredelighet forekommer i medisinsk forskning. Selv om man vet at det forekommer, vil det alltid være vanskelig å kvantifisere problemet. Det er imidlertid gjort noen undersøkelser som antyder et svar, og noe erfaring har man fra arbeidet i

⁷ Klager mottatt av ORI (se forklaring i avsnittet Behandling av uredelighet: Status og erfaringer): Ref. European Science Foundation Policy Briefing December 2000. www.esf.org.

Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning. De første spørreundersøkelsene i Norge ble publisert i 1993^z og 1995.^{aa} Den første omfattet alle forskere som i en bestemt periode hadde fremmet forskningsprosjekter for de regionale etiske komiteer for medisin (dvs. for å søke om godkjenning). Den andre dekket et tilfeldig utvalg på 20% av de ansatte i vitenskapelig stilling ved de fire medisinske fakulteter i Norge. Undersøkelsene hadde en tilfredsstillende svarprosent, henholdsvis 70% og 80% .

I den første undersøkelsen opplyste 27% at de kjente til ett eller flere tilfeller av kritikkverdige forhold i Norge, og 25% mente at det de visste om, var velkjent i forskningsmiljøet. Dette kan bety at det er mange som kjenner til de samme tilfellene, og at det dermed er snakk om ganske få tilfeller. På den annen side mente 18% at de selv hadde vært utsatt for forhold som kunne kalles forskningssvindel, inklusive plagiering og ukollegiale publiseringsrutiner.

I den andre undersøkelsen gikk man konkret inn på handlinger og fant at 22% anga at de kjente til tilfeller av fabrikasjon/forfalskning eller plagiering i eget miljø eller ved eget fakultet, m.a.o. avvik som må anses å tilhøre de alvorligste former for vitenskapelig uredelighet. Ser man på de mindre alvorlige avvik, f.eks. misvisende forfatterliste, eller feilaktig gjengivelse av andres resultater, fant man at 58% kjente til slike forhold i eget miljø (eller fakultet) Misvisende forfatterliste var det avvik fra akseptert forskningsetisk praksis som forekom oftest, idet 27% anga at de selv hadde vært utsatt for dette, et resultat som må ses i lys av medisinenes tradisjon for medforfatterskap.

Saker innmeldt til Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning

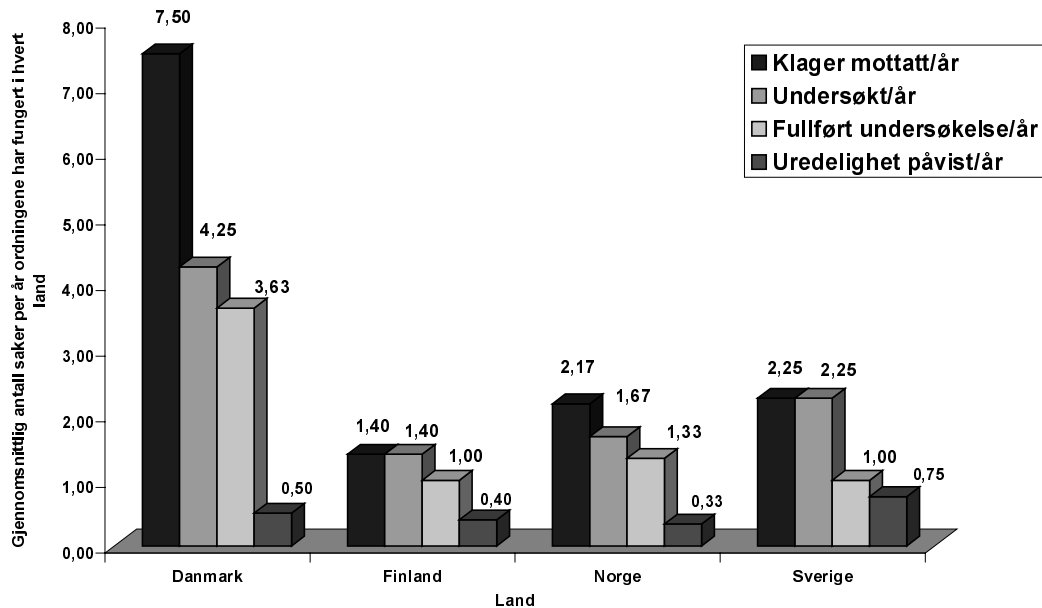
På bakgrunn av tallene fra undersøkelsene må antallet saker som innmeldes til *Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning* karakteriseres som lavt. I løpet av sin funksjonstid (som begynte i 1995) har utvalget totalt mottatt 13 saker. Av disse er to blitt funnet irrelevante for utvalget; den ene hørte ikke til fagområdet, og den andre dreide seg ikke om forskning, men om forvaltningens bruk av forskningsresultater. En tredje sak ble trukket før man var kommet i gang med vurderingen av saken. De øvrige sakene er presentert i anonymisert form i utvalgets årsrapporter.^{bb} I to av sakene er det påvist vitenskapelig uredelighet, for fire sakers vedkommende er det påvist avvik fra god vitenskapelig praksis, men ikke av en så alvorlig art at man fant å kunne karakterisere tilfellene som brudd på vitenskapelig redelighet. I tre av sakene er det ikke blitt funnet noe avvik fra god vitenskapelig praksis.

Saker innmeldt til utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning i Norden

Den mest oppdaterte oversikten over uredelighetssaker er publisert av Nylenna et al. i 1999^{cc} - som vi her har supplert med opplysninger om innrapporterte saker i de nordiske land per desember 2000 (med unntak av Finland, hvor det ikke foreligger opplysninger etter februar 1999). Oversikten er gjengitt i figur 3 og viser gjennomsnittlig antall saker per år som har vært mottatt og behandlet i hvert land. Ordningen har vært i funksjon i 8 år i Danmark, 7 år i Finland (her benyttes kun tallmateriale frem til 1999), 6 år i Norge og 4 år i Sverige.⁸

⁸ Materialet i Nylennas artikkel skrives seg fra perioden frem til årsskiftet 1998/1999. Informasjoner om saker som er meldt og behandlet i 1999 og frem til desember 2000, er medregnet (unntatt Finland). Denne perioden er regnet lik 2 års funksjonstid for alle utvalg.

Fig 3: Gjennomsnittlige saker per år per land i Norden fra primo 1993 til desember 2000. Ref Nylenna et al. 1999. Lancet, vol 354 side 57 og opplysninger fra de respektive nasjonale utvalg. NB Finland ingen opplysninger etter februar 1999.

I dette bildet avtegner det seg interessante forskjeller. Langt flere saker har kommet for en dag i Danmark enn i Finland, som bare har ett års kortere funksjonstid. Det kan virke som om det er noe særskilt ved ordningen i Danmark - eller ved holdningene i de danske miljøene - som fører til at uredelighetsproblemer lettere blir innmeldt. Man kan kanskje anta at parter som mener at de har en sak, føler seg tryggere i Danmark enn i de andre nordiske land. Nylenna opplyser at mange saker er blitt avvist fordi sakene har manglet substans, er blitt overtatt av utenlandske institusjoner, eller har vært mer enn 5 år gamle.⁹

Danmark har også avslått langt flere saker enn de øvrige nordiske landene. Ser man imidlertid på det totale antall saker som er blitt sluttbehandlet og på antallet saker hvor uredelighet har funnet sted, er forholdene nokså like i Norden.

Andre fagområder

Høsten 1996 gjennomførte NENT og NESH (se litt.ref. ^d) en nasjonal undersøkelse for å kartlegge forekomsten av og holdningene til uredelighet blant forskere. Problemet med undersøkelsen var den lave svarprosenten, 38,7%. 456 av totalt personer 1203 som mottok spørreskjema, sendte inn svar. Fagene var generell biologi (90 av 256), molekylærbiologi (56 av 185), informatikk (63 av 177), historie (87 av 239), sosiologi (103 av 241) og litteraturvitenskap (41 av 185). Slike svarprosenter gir ikke resultater som kan antas å være representative.

Undersøkelsen er likevel interessant. Den sikreste indikasjon på omfanget av uredelighet som fremkom i undersøkelsen, er antall respondenter som oppgir at de *selv* har utført uredelige handlinger. Plagiat er her den største kategorien. 17 (av 456) respondenter oppgir at de selv har skrevet av andres arbeid, plagiert ideer eller data fra andre. 3 personer opplyser at de har oppkonstruert datamateriale, mens 1 vedgår fabrikkering av et eksperiment. I tillegg oppgir 5 at de har vært med på å utelukke en medforfatter, 11 har utelatt relevante data, 10 har sendt

⁹ Saker som er eldre enn 5 år, vil normalt ikke bli behandlet i Danmark.

villedende søknad om forskningsmidler. Den største enkeltkategorien av ”problematiske” handlinger er æresforfatterskap (16 tilfeller), som dog ikke er klassifisert som vitenskapelig uredelighet i undersøkelsen.

Karakteristikk av uredelighet

Uavhengig av fag kan vitenskapelig uredelighet knyttes til to kategorier som kan være tilstede samtidig - men også hver for seg:

- Forhold som bidrar til å endre det vitenskapelige budskap
- Handlinger som har med forholdet mellom forskere å gjøre

Innenfor naturvitenskapelig og medisinsk forskning vil avvik fra god vitenskapelig praksis som bidrar til å endre det vitenskapelige budskap, spesielt dreie seg om fabrikkasjon eller forfalskning av data og resultater. *Fabrikkasjon* er uttrykk for en bevisst handling og en intensjon om å villed. Det er vanskelig å forestille seg at fabrikkasjon kan være utført ubevisst eller uaktsomt. *Forfalskning* av data og resultater kan anta mange former, som selektiv bruk av data og eksklusjon av ”uønskede” resultater, endring av resultater som ikke passer med en hypotese, feilaktig bruk av kontrollmateriale eller kontrollgruppe, anvendelse av statistikk som endrer en studies resultat og konklusjon, og manipulasjon av forskningsmateriale eller forskningsmetode. For denne type avvik vil man oftere være usikker på om en handling er bevisst eller om den reflekterer begrenset faglig kompetanse og et lite bevisst forhold til vitenskapelig kvalitet.

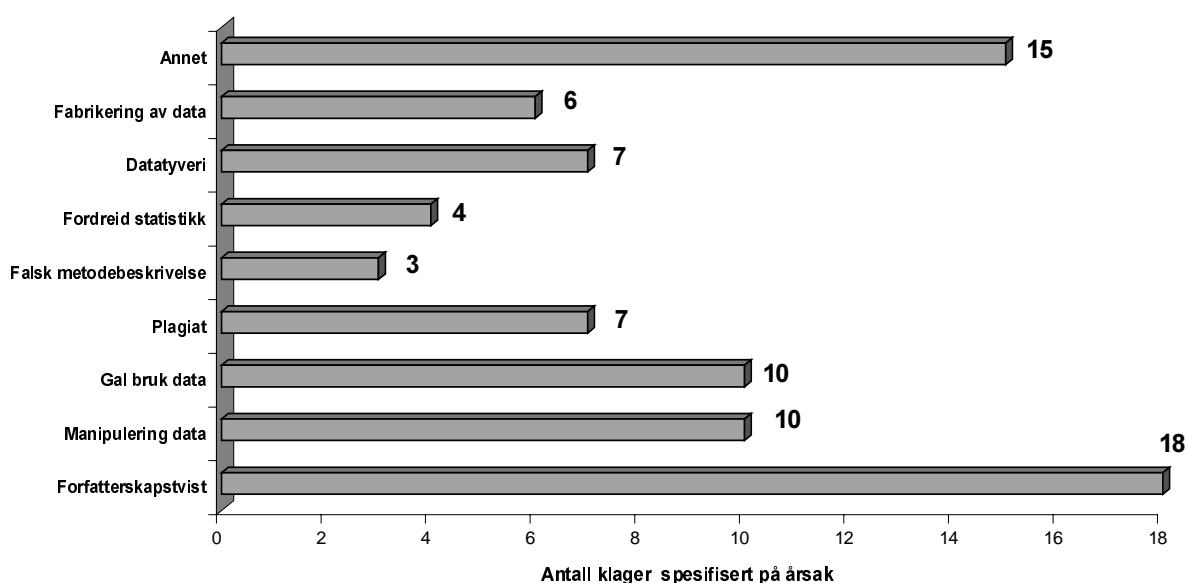
Innenfor den annen kategori finner man forhold som *plagiering*, som betyr ”tyveri” av andre forskeres ideer, resultater eller artikler, idet forskeren utgir dem for å være sine egne. En annen form for avvik som har med forholdet mellom forskere å gjøre, er *seleksjon ved sitering* av andre forskeres publikasjoner, resultater og konklusjoner, med den effekt at egne hypoteser og resultater blir underbygget. Det kan også dreie seg om misvisende forfatterlister, det være seg utelatelser eller inkluderinger. De fleste vil mene at slike avvik fra god vitenskapelig praksis er mindre alvorlige, og sannsynligvis vil de som oftest være det.

Men seleksjon av andre forskeres resultater og hypoteser kan i gitte situasjoner også bidra til en forvrengning av forskningsresultatet, idet egne resultater blir vurdert i en annen sammenheng enn den som er korrekt. Videre kan *inkludering av en medforfatter* som ikke har bidratt til en artikkel, gi den aktuelle publikasjon en autoritet som den rettmessig ikke tilkommer. Slik adferd kan være skadelig for forskningen også på annen måte: Når æren for et forskningsresultat ikke tilfaller den som har skapt det, skjer det en endring i konkurranseforholdet som påvirker forskernes muligheter i den fremtidige konkurransen om forskningsmidler. Et sentralt element i vurderingen vil derfor være hvorvidt handlingen har ført til at forskersamfunnet er blitt villedet, eller ville ha blitt villedet, dersom den ikke var blitt oppdaget på et tidlig tidspunkt.

Det er vanlig at flere personer opptre som medforfattere av vitenskapelige artikler om naturvitenskapelige og medisinske emner. Det som finnes av regler for medforfatterskap, i form av f.eks. Vancouver-konvensjonen, blir ikke alltid konsekvent etterlevd, noe som kan gjøre at det er uklart om man i et gitt tilfelle står overfor brudd på god vitenskapelig praksis. Ved påstand om plagiering kan det iblant være usikkert om plagiatoren har handlet bevisst. Manglende sitering av andre forskeres publikasjoner behøver ikke å gjenspeile et ønske om å villed leseren, men kan være uttrykk for at man ikke har godt nok kjennskap til litteraturen på området.

Nedenstående figur (figur 4) viser hvilke typer uredelighet man har registrert i de anmeldte sakene i Norden frem til slutten av 2000. Figuren er hentet fra Nylenna et al. 1999^{dd} - supplert med opplysninger fra de respektive nordiske helsefaglige utvalg (igjen med unntak av Finland - se tidligere tekst). I majoriteten av saker dreier det seg om tvister om medforfatterskap, mens gråsonerforhold som manipulering av data og gal bruk av data, er de nest hyppigste årsakene. Rubrikken "annet" omfatter tvister om publisering, patentrettigheter, interessekonflikter, manipuleringer med eksperimentelle oppsett, undertrykkelse av uønskede data o.l.

Fig 4: Uredelighet i forskning: Spesifisering av klagegrunner for totalt 46 behandlede saker i Norden per desember 2000. Opplysninger Finland fra februar-99- desember 00 mangler. Ref. Nylenna 1999: Lancet vol 354, p.58
OBS: En sak kan ha flere årsaksklager

Som antydnet, er disse data i første rekke hentet fra de medisinske og helserelaterte fagene. I Danmark har man i perioden 1. mars 1999 - 17. oktober 2000 dessuten mottatt fire saker som stammer fra samfunnsvitenskap og humaniora og to saker fra naturvitenskap og teknologi, jordbruk og veterinærmedisin.¹⁰

Eksempler på uredelige handlinger

Komiteen vil trekke frem noen eksempler fra Norden som belyser forskjellige former for uredelighet.^{ee ff 11} Ikke alle eksempler er publisert, men alle lar seg dokumentere. I de ikke-publiserte tilfellene er det lagt vekt på å anonymisere saken.

Plagiat

Ved et universitet var en forsker tildelt doktorgraden. Etter tildelingen ble det avslørt at ganske mange sider i avhandlingen var skrevet av fra et annet vitenskapelig arbeid, uten at det noe sted var henvist til dette arbeidet. Det ble sendt klage til kollegiet. Kollegiet behandlet saken og fant

¹⁰ I denne perioden ble det mottatt 9 saker innenfor medisin og helse.

¹¹ Eksempelene er enten tidligere publiserte, eller avklart med hensyn til konfidensialitetsforhold.

at doktorgraden var blitt tildelt på et feilaktig og uredelig grunnlag og besluttet å tilbakekalle doktorgraden.^{gg}

I en revidert lærebok i zoologi ble en av forfatterne av førsteutgaven utelatt som forfatter av et av kapitlene. Mesteparten av kapitlet var identisk med kapitlet i førsteutgaven. Kapitlet var basert på den utelatte forfatterens langvarige forskning. Professoren oppdaget plagiatet ved en tilfeldighet, etter å ha fått den reviderte læreboken av en student. Professoren sa at han ville innklage saken for universitetsledelsen.^{hh}

En student tok flittige notater fra semesterforelesninger i et humanistisk fag. Forelesningsrekken fulgte han to ganger. Studenten utga senere en lærebok som dekket det samme pensum. Å lese læreboken, sa en kollega av foreleseren, var som å høre hans stemme. Saken ble ikke fulgt opp, men i fagmiljøet var plagiatet kjent.ⁱⁱ

I en artikkel i Lov og Rett rettes alvorlige innvendinger mot kildebruk og henvisningsteknikk i en lærebok om avtalerett. I hovedsak dreier det seg om plagiat i betydningen ”ordrette gjengivelser av andre forfatteres formuleringer - uten kildehenvisning og uten anførselstegn” – men uten at forfatteren selv benytter seg av begrepet plagiat. Han nøyer seg med å konkludere med at han anser ”direkte saksing som lite seriøs” og peker på uheldige signaleffekter overfor studentene når man slipper gjennom juridiske forfatterskap som består av å klippe og lime.^{jj}

En forsker oppdaget at en av hans artikler, som var publisert i et nordisk medisinsk tidsskrift, også var gjengitt i et abstrakt i MEDLINE - med identisk tittel og data, men med en annen forfatter. Abstraktet var laget på grunnlag av en artikkel publisert i et ikke-nordisk, ikke-engelskspråklig tidsskrift. Saken ble behandlet av et uredelighetsutvalg. Det var ingen tvil om at det var plagiat, og artikkelen ble trukket tilbake. Ved ytterligere granskning fant man ut at samme person hadde plagiert et tyvetalls artikler. Som følge av funnene ble han avskjediget som professor.^{kk}

Ved et institutt ble det utarbeidet en lærebok hvor innholdet i meget stor grad var avskrift av en eksisterende lærebok. Stoffet var omredigert og kapitlene gjengitt i en annen rekkefølge enn i originalen. Ved en tilfeldighet ble forlaget oppmerksom på saken, forfatteren innrømmet uredelighet, og læreboken ble trukket tilbake. Noen år etter gjentok historien seg, med den samme forfatteren og med den samme læreboken. Den ”nye” læreboken viste seg å inneholde mer enn 60% avskrift. Forfatteren innrømmet på nytt uredelighet, beklagelser ble fremført, og den ”nye” læreboken ble trukket tilbake igjen.^{ll}

En kvinnelig forsker innenfor humaniora er offentlig blitt beskyldt for plagiat i en nylig utgitt bok. Anklagene går ut på at forfatteren har utnyttet et helt forskningsmiljø ved ”å stjele uhemmet fra publiserte og upubliserte arbeider uten å referere til sine kolleger.”^{mmm} Saken har vært mye omtalt i mediene, med sterke anklager om uredelighet og løgnaktighet. Den synes å være et eksempel på at det vil være nyttig å ha et utvalg som kan sikre en uavhengig og kvalifisert vurdering av denne typen anklager.

En journaliststudent ved en høgskole ble utvist etter at skolen hadde dokumentert plagiat. Plagiatet ble oppdaget fordi studentens angivelige originale artikkel opprinnelig fantes publisert i Aftenposten. Høgskolen bestemte seg for å undersøke saken nærmere, bl.a. ved å kontrollere en tidligere eksamensoppgave. Det viste seg at også denne var plagiat.ⁿⁿ

En forsker utga en bok om informasjonsteknologi på Universitetsforlaget og ønsket å utgi en ny bok om teknologiledelse noen år senere. Forlaget takket nei, da man mente at den siste

boken lignet den første. Forfatteren gikk da til forlaget Ad Notam, som ga den ut. Universitetsforlaget mente at 120 av 160 sider var plagiat av boken som var utgitt på Universitetsforlaget og krevde boken stanset og en erstatning på 150 000 kroner fra Ad Notam. Det ble inngått et minnelig forlik mellom forlagene. Forfatteren sa i et intervju: ”Det eneste jeg har plagiert er meg selv.”^{oo}

Forfalskninger

To forskere (en professor og en amanuensis) hadde forfalsket sine forskningsresultater. Antallet pasienter var høyere og oppfølgingsperioden lengre enn det var mulig å rekonstruere ut fra data. Saken ble rapportert til de relevante tidsskrifter, og forskerne mistet sine posisjoner ved universitetet.^{pp}

En seniorforsker ved et biomedisinsk laboratorium publiserte en studie hvor han benyttet data som han hadde mottatt fra et annet laboratorium. Data ble benyttet til tross for en gjensidig avtale mellom forskerne ved de to laboratoriene. Saken ble behandlet av et uredelighetsutvalg. Konklusjonen pekte på at det ikke fantes noen interne retningslinjer for vitenskapelig praksis ved instituttet. Forskeren forlot instituttet før eventuelle sanksjoner ble foreslått.^{qq}

To stipendiater i medisin deltok i et større nordisk forskningsprosjekt. Flere artikler var publisert, da et forskningsteam i Sverige ikke greide å replisere resultatene fra Oslo. Det ble avtalt møte i Oslo for at man i fellesskap kunne gjennomgå data og eventuelt gjøre forsøkene på nytt. Stipendiatene valgte å reise bort. Forskerteamene greide ikke å gjenskape stipendiatenes resultater, og det ble konkludert med at data var forfalsket. Forskningsteamet trakk tilbake publikasjonene, og stipendiatene vendte ikke tilbake til instituttet.^{rr}

Ved en disputas i medisin (ca. 1950) gjorde en sykepleier ex auditorio oppmerksom på at den empiriske studien utelukket flere pasienter som var inkludert i studien. Saken ble gransket av fakultetet, og sykepleierens anklager ble bekreftet. Vedkommendes doktorgradsavhandling ble underkjent. Vedkommende fikk senere tildelt doktorgrad på det samme materialet i Danmark.

Feilaktig presentasjon av data

Ved en vitenskapelig høyskole ble en stipendiat av sine veiledere beskyldt for å ha forfalsket data. Saken ble behandlet av ledelsen ved institusjonen, som nedsatte en ekstern *ad hoc*-gruppe til å foreta en full gjennomgang av sakens enkeltheter. Stipendiaten ble frifunnet for anklagene om forfalskning, selv om det ble påvist dårlig presentasjon av data, noe som i sterk grad ble tilskrevet sviktende veiledning. Det ble imidlertid påvist at veilederne i søknaden om ekstern støtte til prosjektet hadde begått vitenskapelig uredelighet. De hadde i to søknader påstått at de hadde gjort viktige observasjoner som skulle understøtte søknadenes vitenskapelige grunnlag. På tidspunktet for den første søknaden forelå ingen slike observasjoner, mens påstanden i forbindelse med den andre søknaden bygget på grove mistolkninger. Stipendiaten fikk anledning til å skifte veileder og prosjekt, og fikk forlenget sin stipendiatperiode. Saken fikk ingen konkrete konsekvenser for veilederne.^{ss}

Uberettiget forfatterskap

En seniorforsker publiserte forskningsresultater fra sitt arbeid ved en forskningsavdeling på et sykehus. Uten å ha innhentet tillatelse, inkluderte han sine overordnede på forfatterlisten. Forskeren ble avskjediget.^{tt}

Et legemiddelfirma tilbød en nordisk ekspert å bli satt opp som forfatter på en artikkel som var redaksjonelt vurdert og som lå klar til trykning. Den nordiske eksperten var deltager i et multinasjonalt forskningsprosjekt, men hadde ikke deltatt i utformingen og skrivingen av artikkelen. Eksperten innklaget firmaet for et uredelighetsutvalg. Firmaet fikk kritikk for å villede om upartisk vurdering av artikkelen og for brudd på reglene om forfatterskap. Firmaet ble identifisert ved navn i utvalgets årsberetning.^{uu}

En kreftforsker ved et norsk universitet ble av et legemiddelfirma tilbudt å stå som førsteforfatter av en artikkel han ikke hadde skrevet. Han hadde heller ikke deltatt aktivt i selve forskningsprosjektet. Vedkommende gjorde ikke annet med saken enn å avvise tilbudet.^{vv}

Hovedfagsstudenter ved et idrettsvitenskapelig institutt påstod at veilederne hadde presset dem til å føre dem opp som førsteforfattere på deres hovedfagsarbeider. En av professorene ved instituttet har bekreftet at veiledere er blitt oppført som førsteforfattere, selv om dette ikke er tillatt etter interne retningslinjer. Saken ble fremmet for universitetsledelsen for to år siden, men er fortsatt ikke behandlet. Instituttlederen har i oppslag på instituttet understreket at skjulte tilleggssavtaler mellom veileder og student ikke er tillatt. ”Dersom slike avtaler inngås til tross for dette, er det for veilederen både brudd på tjenesteplikten, og direkte misbruk av stillingen ved universitetet.”^{ww}

En stipendiat ble ved en tilfældighet oppmerksom på at en annen stipendiat hadde benyttet vedkommendes upubliserte data som grunnlag for en publikasjon. Deres felles veileder hadde gitt den andre stipendiaten tillatelse til å benytte den førstnevnte stipendiatens data. Et uredelighetsutvalg ble kjent med saken gjennom en skriftlig henvendelse fra stipendiatene. Deres felles veileder hadde ingen forståelse for at dette var en urimelig opptreden eller at den første stipendiaten var misfornøyd med ikke å bli inkludert i arbeidet med tanke på medforfatterskap. Stipendiatene fremhevet at det ofte er vanskelig å klage eller fremme krav, da de står i et avhengighetsforhold til veilederen. Stipendiatene var også usikre på hvilke regler som gjelder for god vitenskapelig praksis. Utvalget mente at veilederen hadde vist bemerkelsesverdig unnfalleshhet og manglende klarhet i forhold til god forskningsskikk og den omstendighet at presset for å gjøre karriere kan medføre at stipendiater opptre illojalt overfor hverandre og bryter forskningsetiske regler. Ingen konkret anbefaling ble gitt, bortsett fra at det ble konstatert et generelt behov for å spre kunnskap om god vitenskapelig praksis.^{xx}

Behandling av uredelighet: Status og erfaringer

Norge

Norge har siden 1994 hatt et *Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning*. Utvalget, som er opprettet av Norges forskningsråd, området for medisin og helse, anser forebyggende arbeid som den aller viktigste oppgaven.^{yy} Ordningen er ikke lovhjemlet, men baserer seg på frivillig tilslutning.

Den vide definisjonen av vitenskapelig uredelighet ligger til grunn for utvalgets arbeid. Ved behandlingen av enkeltsaker oppretter utvalget *ad hoc*-grupper som foretar selve saksutredningen. Om nødvendig benytter *ad hoc*-gruppen eksterne konsulenter for å dekke problemstillinger som gruppen føler den ikke har tilstrekkelig kompetanse på. Utvalget har til nå utelukkende mottatt saker fra enkeltpersoner. Utvalget foretar først en vurdering av hvorvidt saken er relevant å behandle i forhold til utvalgets definisjon av vitenskapelig uredelighet; deretter kontakter man arbeidsgiver med spørsmål om denne ønsker at utvalget skal behandle saken. Til nå har arbeidsgiver alltid ønsket at utvalget skal engasjere seg.

Prosedyremessig har utvalget anledning til å avvise saker som ikke har et godt nok grunnlag, hvilket ikke utelukker at saker kan tas opp igjen når det foreligger mer informasjon. Utvalget kan også selv ta initiativet til å behandle en sak. I tilfelle skal arbeidsgiver få melding om dette. Den videre saksbehandling legges opp i samarbeid med arbeidsgiveren. På denne måten er man sikret kommunikasjon mellom institusjonen og utvalget.

Når det har vært foretatt en grundig etterforskning, rapporteres resultatet til arbeidsgiver, noe som skjer etter at partene har fått anledning til å kommentere den foreløpige konklusjonen. Partenes kommentarer vedlegges rapporten. Eventuelle sanksjoner ligger utenfor utvalgets mandat, og anledningen til å anke en avgjørelse er begrenset til rettsapparatet.

En viktig erfaring er at man i mange tilfeller påviser avvik fra god vitenskapelig praksis, men ikke av en slik karakter eller med et resultat som tilsier at handlingen kan stemples som vitenskapelig uredelighet. Utvalget har i slike tilfeller satt fingeren på dette, ikke minst for å belyse at man i mange tilfeller ikke kan trekke en skarp, absolutt grense mellom vitenskapelig uredelighet og forskning som er i samsvar med god vitenskapelig praksis. Samme erfaring er gjort av det danske utvalg for uredelighetssaker.

Danmark

Danmark er det europeiske land som har lengst erfaring med et nasjonalt organ for behandling av vitenskapelig uredelighet. *Udvalget Vedrørende Videnskabelig Uredelighed (UVVU)* ble etablert høsten 1992.^{zz} Frem til slutten av 1998 var utvalget underlagt Det medisinske forskningsråd. Fra 1. januar 1999 er *samtlige* forskningsområder omfattet av den nasjonale ordning, som er organisert direkte under Forskningsministeriet.

Det opprinnelige utvalg var ikke en del av den offentlige forvaltning og hadde ikke kompetanse til å treffe bindende juridiske avgjørelser i saker det hadde til behandling. Det var imidlertid utvalgets erfaring at uttalelsene ble tillagt stor vekt. Utvalgets autoritet skrev seg tydeligvis fra måten etableringen, sammensetningen og saksbehandlingen foregikk på. Systemet omfattet ingen mulighet for anke, utover den som måtte være tilgjengelig gjennom rettsapparatet. Etter 1. januar 1999 er utvalgene hjemlet i en administrativ lov.^{aaa} Denne endringen har skapt usikkerhet om en sak kan være unntatt offentlighet mens saksbehandlingen pågår, slik tilfellet var tidligere.

UVVU skal i første rekke være et saksbehandlende organ, som skal komme frem til en faglig vurdering av om saken dreier seg om vitenskapelig uredelighet eller ikke. Utvalgets avgjørelse blir meddelt den institusjon som saken hører hjemme ved. Det er opp til den enkelte institusjon å avgjøre eventuelle reaksjoner overfor de impliserte parter.

Definisjonen av vitenskapelig uredelighet er av den vide type, slik den også var i den første perioden. Mens forebyggende arbeid var et hovedområde for det opprinnelige utvalg, er dette ikke med i mandatet for det nye utvalget.

Sverige

Sverige har siden 1997 hatt et system med forankring i Det medisinske forskningsråd. En omlegging er imidlertid på trappene.

En parlamentarisk komite har utført et omfattende arbeid på saksområdet, og har nylig utgitt utredningen "God sed i forskningen", hvor et eget kapittel omhandler mulighetene for å redusere risikoen for uredelighet i forskningen.^{bbb} Rapporten foreslår et lovhjemlet organ og en lovhjemlet prosedyre for behandling av vitenskapelig uredelighet. Alle forskningsområder skal omfattes av ordningen. Mistenkt uredelighet skal behandles i en to-trinns prosess: Forberedende undersøkelser skjer lokalt, og dersom disse viser at det er grunnlag for mistanke, skal saken henvises til "Forskningens centrala förtroendenämnd".

Nemnden treffer avgjørelse i saken og skal bestemme eventuelle disiplinære konsekvenser. Det foreslås at høyskoleloven kompletteres med en paragraf som angir at en beslutning om vitenskapelig uredelighet kan ankes inn for en "allmän förvaltningsdomstol". Etter forslaget vil en sak være åpen for offentlighetens innsyn under hele prosessen. Innstillingen legger stor vekt på det forebyggende arbeid.

Utredningen har vært til behandling i regjeringen. Tilgjengelig informasjon per januar 2001 tyder på at forslaget til organisering møter ulike reaksjoner, og at det gjenstår en del før saken kan anses ferdigbehandlet.

Finland

I Finland etablerte man i 1994 et system i tilknytning til Finlands Akademi som dekker samtlige fagområder. Det nasjonale organ, som på engelsk kalles *National Research Ethics Council of Finland* (her: det nasjonale råd), skal imidlertid ikke ta seg av den konkrete saksbehandling. Ansvaret for dette ligger hos den enkelte institusjon, hos rektorene ved universitetene, som skal sette i gang utredninger dersom de preliminaire undersøkelser ikke uten videre viser at saken kan avvises. Det nasjonale råd utarbeider retningslinjer for institusjonene som gjelder alle fagområder, mens det altså er den lokale institusjon som har ansvaret for å håndtere sakene.

Det skal opprettes lokale komiteer til å ta seg av undersøkelsene. Den lokale komité skal ha både juridisk og annen relevant kompetanse, og være sammensatt slik at det ikke vil oppstå habilitetsproblemer. Det stilles også krav om at en eller flere komitemedlemmer må komme fra en annen institusjon enn den som saken hører hjemme ved. Rektor skal holde det nasjonale råd underrettet om saker som er til behandling og om resultatet av undersøkelsen, og eventuelt om oppfølgingen.

Den innklagede forsker kan anke rektors avgjørelse inn for det nasjonale råd, som skal ta stilling til hvorvidt det er foretatt en fullgod saksbehandling og bevisvurdering. Eventuelt kan rektor sende saken tilbake for videre behandling.

Storbritannia

I Storbritannia eksisterer det ikke noe nasjonalt system for uredelighet i forskning utover det som gjelder for leger, organisert gjennom General Medical Council. Rådet har kun autoritet overfor leger. En diskusjon pågår i øyeblikket, og på en konsensuskonferanse nylig i regi av Royal College of Physicians of Edinburgh ble det foreslått at man skulle opprette et nasjonalt organ for medisinsk forskning.^{ccc} Forebyggende virksomhet vil være en hovedfunksjon for det nye organet. Det er imidlertid for tidlig å ha en formening om hva slags status et slikt eventuelt organ vil få.

Tyskland

Fra og med 1998 er behandlingen av anklager og alvorlige mistanker om uredelighet innenfor tysk forskning gått inn i en ny fase. *Die Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG)*, det sentrale vitenskapelige organ til fremme av forskning ved høyskolene og de offentlig finansierte forskningsinstitutter, la i begynnelsen av 1998 frem konkrete forslag til sikring av god vitenskapelig praksis. Foranledningen var et særlig alvorlig tilfelle av falsifikasjoner, som førte til en bred diskusjon i den tyske offentlighet om uredelighet (se også avsnittet om internasjonale definisjoner). Det ble stilt spørsmål om slik forfalskning forekom eller kunne forekomme ofte, og om ikke bestemte kontrollmekanismer burde innføres.^{ddd} Presidiet i DFG nedsatte ultimo 1997 en internasjonalt sammensatt kommisjon, som allerede primo 1998 presenterte sine anbefalinger under overskriften "Selbstkontrolle in der Wissenschaft". Hovedpunktene er som følger:

- Man må undersøke årsakene til uredelighet i det vitenskapelige system
- Man må diskutere preventive tiltak
- Man må etterprøve eksisterende mekanismer i den vitenskapelige selvkontroll, og gi anbefalinger til en sikring av disse

Kommisjonen mener at universiteter, høyskoler og frittstående forskningsinstitusjoner selv må ta initiativet til å utarbeide retningslinjer eller forskrifter for god vitenskapelig praksis. Disse skal ikke erstatte øvrige, rettslige ordninger (f. eks. bestemmelser innenfor arbeidsretten), men utdype disse. Kommisjonen anbefaler videre de lokale institusjoner å ha regelmessig kontakt med eksperter i rettsvitenskap, med sikte på klargjøring av relevante rettslige definisjoner og tvilsspørsmål. Den tyske ordningen skal altså være forankret i rettssystemet, men utgjør ikke i seg selv som en rettsinstans.

Vitenskapelig personale ved de lokale institusjoner forplikter seg til å følge og sette seg godt inn i anbefalingene og forskriftene, som skal være i overensstemmelse med nasjonale retningslinjer utarbeidet av konferansen for de tyske universitetsrektorer.^{eee} Det ble anbefalt å etablere kommisjoner med tillitspersoner ("Vertrauenspersonen") ved alle høyskoler, universiteter og forskningssentre, som kan tre i funksjon i konfliktsituasjoner hvor det må tas stilling til anklager om uredelighet. Den tyske ordningen legger således stor vekt på det lokale ansvaret og den lokale saksbehandlingen før en sak eventuelt bringes inn for en domstol.

USA

USA er det land i verden som har lengst erfaring med å behandle vitenskapelig uredelighet. Utgangspunktet har vært at det amerikanske helsedepartementet (US Department of Health and Human Services - DHHS) forlanger spesielle prosedyrer for institusjoner som mottar forskningsstøtte.^{fff} Det organiserte arbeid startet i 1989 med etableringen av Office of Scientific Integrity (OSI), som var underlagt National Institutes of Health (NIH). Etter en del kritikk ble arbeidet i 1992 overført til et nytt organ, Office of Research Integrity (ORI), som ble lagt direkte under DHHS. OSIs oppgave var dels å sørge for at forskning finansiert av Public Health Service (PHS) fulgte retningslinjene, og dels å se til at påstander om uredelighet i forskning ble skikkelig undersøkt, og eventuelt selv foreta slike undersøkelser.

På det nasjonale, føderale plan er det de siste år skjedd en del justeringer.^{ggg} Selve definisjonen er blitt strammet inn,^{hhh} og ordningen skal gjelde for alle instanser som finansierer forskning med regjeringsmidler.ⁱⁱⁱ Ordningen er utvidet til å omfatte mer enn biomedisinsk forskning. Dersom det er nødvendig med en føderal undersøkelse, vil denne nå bli utført av Office of

Inspector General^{ljj} - og ikke lenger av ORI. Fra oktober 2000 er ORI tillagt en utvidet rolle, som innebærer at man skal sørge for opplæring av forskere i god vitenskapelig praksis gjennom utdanningsprogrammer, og at man skal følge opp de nye reglene for beskyttelse av varslere.¹² Disse programmene og retningslinjene blir obligatoriske for alle institusjoner som mottar føderale midler til forskning.

På det lokale plan har nå mer enn 1400 forskningsinstitusjoner gitt tilbakemelding til ORI om at de har adaptert de føderale retningslinjer i form av lokalt tilpassede regler. Mange universiteter lar reglene gjelde for alle typer forskere, enten de er ansatt eller er tilknyttet institusjonen på annet vis, og uavhengig av hvor finansieringen kommer fra. Både de føderale og de lokale retningslinjer påpeker at uredelighetssaker – eller mistanke om slike – *skal meldes*, og at det er institusjonene selv som har det primære ansvaret for saksbehandlingen. De har også ansvaret for at nødvendige sanksjoner blir bestemt og iverksatt - som oftest innenfor rammen av de regler institusjonene har for disiplinærforføyninger. Alle saker – enten de blir behandlet eller avvist - skal rapporteres til ORI.

ORI kan på denne måten danne seg en oversikt over hvordan institusjonene behandler saker, og ORI kan samtidig gi råd til Assistant Secretary for Health i saker som blir påklaget. Slike klager blir behandlet av Departemental Appeals Board, som også tar imot klager fra enkeltpersoner. Det føderale nivå har dermed en tredelt rolle: Å etablere retningslinjer og et system for å reagere på mistanke om uredelighet; å fremme god vitenskapelig praksis; og å sørge for at det lokale nivå utfører saksbehandling på en grundig og skikkelig måte, slik at både klageren og den anklagede får adekvat beskyttelse.

Varsleren

”Whistleblower” er den betegnelse som brukes på engelsk om en person som gjør oppmerksom på et mulig tilfelle av vitenskapelig uredelighet. Det er foreslått at man på norsk bør bruke betegnelsen *varsler*, et forslag utredningskomiteen gir sin tilslutning.^{kkk}

Det er erfaring for at en varsler ofte kommer dårlig ut av det ved påstander om vitenskapelig uredelighet, selv om det kan dokumenteres at vedkommende har hatt helt rett.^{lll} Derfor kan det uten tvil oppleves som en belastning å være den som melder fra om mistanke om uredelighet.

I USA er det påvist at 47 av 68 varslere har opplevd negative konsekvenser som følge av at de har varslet om mulig vitenskapelig uredelighet.^{mmmm} At det kan være en personlig belastning å opptre som varsler, har man sett på andre relevante saksområder, også i Norge.ⁿⁿⁿ En person som meldte fra om mulig feil i pasientbehandling, fikk store problemer med sin arbeidsgiver, og valgte å si opp sin stilling.

I enkelte land er det blitt innført lovgivning for å beskytte varsleren mot dårlig behandling, spesielt fra arbeidsgiverens side. I Storbritannia vedtok parlamentet i 1998 en egen lov, Public Interest Disclosures Act, som skal beskytte enkeltindivider som offentliggjør informasjon som er i strid med det arbeidsgiveren oppfatter som sine interesser. I USA arbeider Department of Health and Social Services med å etablere retningslinjer for hvordan varsleren skal beskyttes.

Man kan vanskelig tenke seg at ny lovgivning vil være veien å gå i Norge. Utredningskomiteen antar at arbeidsmiljøloven vil være et tilstrekkelig virkemiddel. Men det er grunn til å tro at terskelen for å melde mulige tilfeller av vitenskapelig uredelighet er høy, og sannsynligvis for

¹² I løpet av 2000 er det blitt publisert en egen Notice of Proposed Rule-Making for beskyttelse av ”whistleblowers”.

høy, idet man i de nordiske land har sett meget få eksempler på at yngre forskere har våget å melde saker. I Norge har det overhodet ikke forekommet. *Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning* har underhånden fått flere henvendelser om tilfeller av vitenskapelig uredelighet som skal ha funnet sted, uten at dette har resultert i formell anmeldelse. Sakene er ikke blitt meldt av frykt for konsekvensene for egen karriere.

Varsling kan m.a.o. innebære en belastning for varsleren, noe som fører til en høy terskel for å melde uredelighetssaker. Det er derfor være på sin plass å arbeide for å gjøre terskelen lavere, ved å stimulere til at avvik og feil kan drøftes i full åpenhet i miljøet, som et ledd i tiltak for å fremme god vitenskapelig praksis. På denne måten kan vitenskapelig uredelighet forebygges, og det blir ikke nødvendig å "blåse i fløyten". Men det vil likevel være behov for å beskytte varslere, og et mulig tiltak kan være å utpeke lokale "ombudsmenn", som en potensiell varslers kan kontakte og søke råd hos når vedkommende fatter mistanke om vitenskapelig uredelighet. Det vil imidlertid være arbeidsgiverens ansvar å sørge for at en varslers som handler i god tro, ikke blir utsatt for urettmessig behandling på arbeidsteden.

Ressursbruk

De erfaringer vi har i Norge m.h.t. ressursbruk for administrasjon, forebygging og saksbehandling, skriver seg fra uredelighetsarbeidet innenfor medisin og helsefag. Arbeidsinnsatsen har variert i de årene *Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning* har eksistert (1995-2000). Antall saker har ikke vært konstant, samtidig som sakene har vært meget ulike når det gjelder omfang og kompleksitet. Vektleggingen av forebyggende arbeid har også skiftet noe over tid.

Sekretariatsansvarlig - en rådgiver i området for medisin og helse i Forskningsrådet – har brukt mellom 10 og 20 arbeidsuker per år på arbeidet i utvalget. Forskningsrådet har hatt årlige utgifter på ca. 240.000 til honorarer, reiser, trykning av rapporter, utarbeidelse av informasjonsmateriale, konferansedeltagelse m.v.

Utvalget har 8 medlemmer (foruten eksterne ressurspersoner oppnevnt i *ad hoc*-utvalg). Medlemmene er blitt honorert etter Forskningsrådets satser.

Oppsummering av erfaringer

Som det fremgår, kan man se en internasjonal tendens i retning av sterkere fokusering på uredelighet innenfor forskning. Bekjempelse av uredelighet blir betraktet som en viktig del av kvalitetssikringen, både av de som finansierer forskningen og generelt av institusjonene selv. Konsekvensene av manglende oppmerksomhet rundt uredelighetsspørsmål i kvalitetssikringen er også kjent fra norsk forskning.¹³

Slik komiteen har redegjort for, utarbeides det nå i en rekke land retningslinjer både på nasjonalt og på lokalt plan. Diskusjonen pågår ikke bare i forskningsmiljøene, men også i internasjonale tidsskrifter og i ulike massemedier, samtidig som det arrangeres egne kongresser om uredelighetsproblemene.⁰⁰⁰ Således har de nordiske land hvert år arrangert konferanser for å utveksle erfaringer, skape kontakt og bygge opp kompetansen på feltet. De fleste av de ordninger for håndtering av uredelighet som er beskrevet, kan derfor sies å være under utvikling.

¹³ Ved universitetet i Tromsø kunne ikke utenlandske finansører overføre forskningsmidler til en institusjon som manglet administrative systemer for håndtering av slike saker.

De nordiske ordningene er sprunget ut av uredelighetsarbeidet innenfor helsefaglig forskning, hvor oppfatningen av hva som ligger i god vitenskapelig praksis, er relativt ensartet. Imidlertid trekkes nå alle fagområder gradvis med i de nordiske ordningene. Den samme utviklingen er synlig i Tyskland og USA. Dermed stilles nye og strengere krav både til definisjonene og til forståelsen av hva som utgjør god vitenskapelig praksis. Det er nødvendig å tenke nøye gjennom hvordan nylig innførte eller foreslåtte løsninger kan gis autoritet og legitimitet. Bl.a. må man vurdere om forankring i lovverket eller frivillige avtaler er mest hensiktsmessig. Hva man velger, vil ha konsekvenser for både saksbehandlingen, eventuelle sanksjoner og mulighetene for anke. Interessant er det at man i Danmark har funnet det riktig å forankre ordningen i en forskrift, og at ordningen er organisert under Forskningsministeriet. Legitimitet og autoritet har åpenbart vært et viktig motiv.

Sentralt i enhver ordning er forståelsen av hva som utgjør vitenskapelig uredelighet. De nordiske land har så langt valgt å anlegge en vid definisjon av uredelighet. Noen land har valgt å inkludere formuleringer som ”brudd på god vitenskapelig praksis ” i definisjonen.^{PPP}

Erfaringene fra USA og Norden viser en tydelig trend der bevisstheten om redelighetskravene skjerpes, og der det legges vekt på at både det nasjonale og det lokale nivå skal ha gode og funksjonelle retningslinjer. Selv om de lokale institusjonene i de fleste tilfeller har primæransvaret for å utrede og behandle saker, erkjennes det samtidig at det er viktig å ha et sentralt organ som eventuelt kan overta saker, som kan vurdere og bedømme om selve saksbehandlingen er grundig og korrekt, og som partene kan appellere til. Man må avklare hvordan det lokale nivå griper fatt i og håndterer mistanke om uredelighet, og se på hvordan det lokale og det sentrale nivå skal samarbeide. I Norge har Universitets- og høyskolerådet tatt et slikt initiativ.¹⁴

Utredningskomiteen mener det er mye positivt å bygge på i erfaringsmaterialet fra *Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning*. Arbeidet i dette utvalget gir holdepunkter for å vurdere hvordan den nye ordningen bør organiseres, både praktisk og prinsipielt.

Grunnlaget for håndtering av uredelighet

Juridisk eller etisk grunnlag?

Vurderinger av hvilket grunnlag den nye norske ordningen skal hvile på, er viktige for de valg som må treffes m.h.t. organiseringen. Det er nødvendig å vurdere *hvilket formål* reglene for håndtering av vitenskapelig uredelighet skal ha. I det følgende gir komiteen en juridisk vurdering av disse spørsmål, i tillegg til en oversikt over tilstøtende lover.

Hensikten med ordningen

Hensikten med regler kan f.eks. være å straffe den skyldige. I grove tilfeller av f.eks. plagiat og tyveri vil det allerede kunne finnes relevante straffebestemmelser. Et annet formål er å gjenopprette noens ære (sammenlign injurielovgivningen). Ytterligere formål kan være å sette rett opphavsmann/kvinne på forskningsresultater, eller å plassere penger der de hører hjemme, ved hjelp av f.eks. erstatning.

¹⁴ Brev fra Universitetsrådet 11. 4. 2000 til medlemsinstitusjonene: Retningslinjer for behandling av forskningsetiske spørsmål.

Lovhjemlet eller ikke

Man kan velge om man vil utforme et regelverk basert på *lovhjemling* (m.a.o. foreslå en eller annen type forvaltningsorgan) eller et system basert på *avtale*, eller *konsensus*. I det siste tilfelle vil det være en gråsoner mellom handlinger som hører til regelverkets område og handlinger som møtes av lovbestemte sanksjoner i eksisterende regelverk.

En lovhemlet ordning har mange fordeler. Et lovhemlet system vil kunne ivareta rettssikkerheten til de involverte parter og gi garanti for en grundig saksbehandling. Bevisopptak og bevisvurdering vil stå sentralt i en sak om uredelighet. En lovhemlet ordning kan innebære større trygghet for at bevissspørsmålene blir håndtert på en forsvarlig måte. Et særlig opprettet forvaltningsorgan vil ha juridisk kompetanse og en viss avstand til forskningsmiljøene. Dette kan medvirke til å styrke partenes faktiske rettigheter.

Mindre miljøer kan oppleve det som vanskelig å håndtere uredelighetssaker internt. Det kan skyldes nærhet mellom aktører, manglende erfaring med kontradiktorisk saksbehandling og bevisbehandling eller lokale maktstrukturer. Slike forhold kan for eksempel forekomme i saker som angår studenter/stipendiater og veileder/instituttledelsen. Ved å legge saksbehandlingen til et forvaltningsorgan, kan dette unngås. En forvaltningsbasert ordning gir dessuten i alminnelighet parter rett til å anke, i motsetning til en frivillig ordning som ikke inngår i noe forvaltningshierarki. Det er derfor mange momenter og argumenter som taler for at håndtering av uredelighetssaker med fordel kunne lovhemles. Dette ville også være i tråd med den økte rettsliggjøring vi ser innenfor mange områder ellers i samfunnet, og som fører til tydeliggjøring og fordeling av ansvar. Eksempler er erstatning i pasientskadesaker og skjerpet ansvar for bedrifters styremedlemmer.

Det finnes flere mulige *modeller* for en instans som skal behandle uredelighet. Hvis man velger å lovfeste ordningen, kan det enten gjøres ved å henvise sakene til alminnelig domstolsbehandling - sivile eller strafferettslige domstoler, avhengig av typen regelbrudd - eller ved å opprette et særskilt forvaltningsorgan.

Domstolsprosessen er den grundigste saksbehandling vi har, og som sådan den som best ivaretar partenes rettssikkerhet. Ulempen med domstolsprosessen er at den er kostbar og tar lang tid, og at det innebærer at man igangsetter et svært apparat for saker som kanskje ikke er så store.

Forvaltningsprosessen er også grundig, men smidigere og som regel raskere. Det er lettere å tilpasse forvaltningsprosessen til det aktuelle saksfelt, fordi man kan skreddersy organet som skal behandle sakene, og gi særregler om sakbehandlingsmåten. I utgangspunktet vil forvaltningsloven gjelde, med bl.a. reglene om partsinnsyn. Offentlighetsloven gjelder også for forvaltningsorganer, men det er mulig å utforme innsynsregler spesielt tilpasset saksfeltet. Hvis man vil foreslå en lovfestet ordning, bør innsynsproblematikken gjennomgås nøye m.h.t. om og i hvilken grad de alminnelige regler bør gjelde.

Mange konfliktområder er regulert ved hjelp av en *ombudsmannsordning*, eventuelt med en *klagenemnd* på toppen, jfr. Forbrukerombudet - Markedsrådet og Likestillingsombudet - Klagenemnda for likestilling. Ombudet er førsteinstansen, og dets kompetanse er først og fremst å fremskaffe opplysninger for en kontradiktorisk saksbehandling, og å finne forhandlingsløsninger. Der det ikke når frem med frivillige løsninger, kan ombudene fatte vedtak, som er gjenstand for klage til det overordnede, domstolslignende organ. Forskjellen i

forhold til en domstol er gjerne at organet er bredt sammensatt, ut fra f.eks. faglige hensyn, og at det har interesserepresentasjon. Saksbehandlingen er gratis, og det er ikke nødvendig å la seg representere av advokat. Avgjørelsene kan så ankes inn for vanlige domstoler.

Hvis man velger en ordning som ikke er lovfestet, kan man tenke seg organer som ligner de nasjonale forskningsetiske komiteer: bredt sammensatte og avhengige av aksept i forskermiljøene for å skaffe seg og beholde autoritet. Fordelen med denne type organ er at det kan være svært fleksibelt; det vil være godt rustet til å løse konflikter som befinner seg i langt inne i etikken og helt i utkanten av hva som egner seg for lovregulering. Saksbehandlingen kan holdes konfidensiell så langt det er hensiktsmessig, og reaksjonene behøver ikke å være bundet til den forvaltningsrettslige modellen med påbud/forbud. Ettersom et slikt organ ikke vil råde over formelle sanksjoner, er det heller ikke nødvendig med noen klageinstans. I de groveste tilfellene har man stadig mulighet til å anvende det som finnes av regler om beskyttelse av opphavsrett osv. Også hvis en slik uformell løsning velges, kan det være fornuftig å gjennomgå de eksisterende lovsanksjoner og se om de er passende for tidens behov.

Det må også vurderes hvem ordningen skal gjelde for. Hvis ordningen lovhjemles, vil Stortinget bestemme hvem som omfattes av ordningen; og det vil fremgå av lovteksten. En avtalebasert ordning kan gjelde for f.eks. dem som får bevilgning fra nærmere bestemte kilder, eller dem som tilhører en institusjon som har forpliktet seg til å følge reglene. Til sist skal det nevnes at man også må vurdere hvem som kan få igangsatt saksbehandling, og om organet/utvalget skal ha plikt til å behandle alle saker som kommer inn, eller om det kan foretas et skjønn i forhold til hvor alvorlig eller betydningsfull saken er.

Tilstøtende lover

Rettsvirkninger er betinget av at berørte parter påberoper seg bestemte rettigheter og fremsetter et krav. I saker som gjelder straff, vil også påtalemyndigheten kunne ta initiativet. Med rettslige virkninger menes i denne sammenheng krav som kan fastsettes eller fullbyrdes med domstolenes hjelp. I avsnittene om nasjonal og global regulering gis en oversikt over noen av de lover og regler som kan legge føringer innenfor forskning. Lovgiver har ikke tatt et generelt standpunkt til dette fagområdet. Dette medfører at oversikten først og fremst vil angi eventuelle tilstøtende regelsett.

Forskning og aktørene

Når man skal si noe om rettsvirkninger innenfor et avgrenset felt, må man vite hvem som er aktører. I sivilretten er det et inngangsvilkår å ha partsinteresse. Til sammenligning må man ha rettslig klageinteresse ved krav om ny behandling i forvaltningssaker. I straffesaker må man være fornærmet enten som direkte offer eller ved at samfunnet anser allmenne interesser for å være krenket. Slik ”interesse” har, kort og upresist, parter som berøres av saksgjenstanden. Aktørene som berøres av forskning, er derfor subjekter i denne sammenheng. Generelt må det presiseres at kriteriene for å anlegge sak, innebærer en terskel. Det skal ikke være enkelt å anlegge sak hver gang noen føler seg urettferdig behandlet. Tvistemålsloven stiller krav bl.a. til rettsgrunnlaget og sakens aktualitet.

Redelighetskriteriet

Komiteens avgrensning av redelighetskriteriet har ingen rettsvirkninger i seg selv. Det må antas at terskelen for rettslig uredelighet er satt høyere enn det som generelt skal til for å karakterisere forskning som uredelig.

Rettstilstanden

Forskeren kan ha sterke interesser av f.eks. økonomisk eller ideell karakter, som fortjener rettslig beskyttelse. En viktig motivasjonsfaktor ved forskningen kan være at rettighetene til resultatene tilfaller forskeren eksklusivt. På tross av dette har det ikke vært tradisjon for å tilstå forskningen som sådan rettsbeskyttelse. Som professor Birger Stuevold Lassen har uttrykt det: "Ingen kan eie fakta".¹⁵ Denne setningen gjelder som et klart utgangspunkt, som imidlertid kan modifiseres noe. Nasjonalt og internasjonalt finnes det immateriell rettsbeskyttelse. De "rene" fakta er riktignok ikke gitt særskilt status som vernet objekt. Likevel kan det tenkes at fakta kan beskyttes indirekte.

Rettskildene

Når domstolene skal ta stilling til en tvist, må de begrunne sin eventuelle avgjørelser. Argumentene som blir brukt i en slik begrunnelse, hentes fra rettskildene. Den mest tilgjengelige og autorative kilde, er Norges lover. Vårt utgangspunkt må derfor hentes derfra. Andre formelle kilder som må nevnes i denne sammenheng, er de viktigste internasjonale avtaler som finnes innenfor det immaterialrettslige område.

Nasjonal regulering

Opphavsrett

Noen regler fastsetter opphavsrettigheter til å bestemme over eget vitenskapelige, litterære eller kunstneriske verk. Disse bestemmelsene ivaretar både hensyn til opphavsmannen og hensyn av mer samfunnsmessig karakter. Reglene er nedfelt i *Lov om opphavsrett til åndsverk av 1961 12 mai Nr. 2*.

Industrielt rettsvern

Andre regler er særlig utformet av hensyn til næringslivet og andre som har behov for vern om sin virksomhet. Bestemmelsene ivaretar også andre hensyn, slik som hensynet til opphavsmannen og generelle samfunnsinteresser. Eksempler på slik lovgivning:

Lov om varemerker av 3. mars. Nr. 4 1961.

Lov om mønster av 29. mai. Nr. 33 1970.

Lov om patenter av 15. des. Nr. 9. 1967.

Lov om fellesmerker av 3. mars. Nr. 5 1961.

Lov om oppfinnelser av betydning for rikets forsvar av 26. juni. Nr. 8. 1953.

Lov om planteforedlingsrett av 12. mars. Nr. 32. 1993.

Lov om retten til oppfinnelser som er gjort av arbeidstakere av 17. apr. Nr. 21. 1970.

Andre lover

Det finnes også lovgivning som ikke har noen direkte tilknytning til åndsretten, men som likevel kan legge føringer på dette området. Dette er først og fremst lovgivning som regulerer bestemte bransjer eller som ivaretar enkeltindividers interesser. Eksempler:

¹⁵ Professor ved institutt for privatrett ved det juridiske fakultet i Oslo.

Lov om universiteter og høyskoler av 12. mai. Nr. 22. 1995.
Lov om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v. av 4. feb. Nr. 4. 1977.
Lov om framstilling og bruk av genmodifiserte organismer av 2. apr. Nr 38. 1993.
Lov om medisinsk bruk av bioteknologi av 5. aug. Nr. 56. 1994.
Lov om personregistre m. m. av 9. juni. Nr. 48. 1978
Lov om kontroll med markedsføring og avtalevilkår av 16. juni Nr. 47. 1972.
Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai Nr 10. 1902

Internasjonal regulering

Globalt

Gjennom større internasjonale samarbeidsprosjekter har Norge forpliktet seg folkerettslig. Disse forpliktelsene er manifestert i traktater og konvensjoner. Det materielle innholdet i traktatene er ofte preget av et ønske om at så mange land som mulig skal kunne tilslutte seg avtalene. Innholdet kan derfor ofte beskrives som generelt og lite inngripende. Et viktig prinsipp kommer likevel til uttrykk i kravet om nasjonal behandling. I opphavsretten er det videre to prinsipper som har vært av særlig betydning, nemlig fastsettelse av minsterettigheter for opphavsmenn og formfrihet. De viktigste generelle konvensjonene er *Bern-konvensjonen*, *Paris-konvensjonen*, *Patent Law Treaty* og *TRIPs-konvensjonen*. De tre første, som tar for seg opphavsrett og patentrett, er administrert av WIPO og vedtatt i regi av FN, den siste tar for seg opphavsrett og er vedtatt i regi av WTO-samarbeidet.^{qq} Det finnes også internasjonale avtaler som tar for seg mer begrensede fagområder. Et eksempel er *Convention on Biological Diversity*.^{rr}

Regionalt

EU og EØS-avtalen er også folkerettslige avtaler. De forplikter altså ikke et lands borgere som sådanne. Gjennom EØS-avtalen har Norge som stat derimot forpliktet seg til å treffe tiltak som er egnet til å oppfylle avtalens krav, jfr. EØS-avtalens artikkel 3. Dette innebærer at EUs mange direktiver må gjennomføres i norsk rett. Gjennomføringen skjer ved lovgivning enten i formell lovs form eller ved vedtagelse av forskrifter gitt med hjemmel i formell lov. Traktatene og direktivene har likevel selvstendig interesse som hjelpemiddel for å fastslå lover og forskrifters rettslige innhold og omfang. Eksempler på slike direktiver som er blitt gjennomført i norsk lov, er database-direktivet og dataprogram-direktivet, som begge har påvirket utformingen av flere bestemmelser i åndsverkloven.

IV. Komiteens anbefalinger

Innledning

Komiteen anbefaler at det ved kongelig resolusjon opprettes et *Nasjonalt utvalg for vurdering av vitenskapelig uredelighet (Uredelighetsutvalget)* som skal kunne håndtere saker innenfor alle vitenskapelige fagområder. I tråd med internasjonale erfaringer tar komiteen samtidig til orde for en styrkelse av arbeidet med uredelighet ved de akademiske grunnmiljøene og et tett samarbeid mellom det nasjonale og det lokale nivå.

Det eksisterende nasjonale utvalget for uredelighet innenfor medisinsk og helsefaglig forskning nedlegges. Det nye utvalget får et utvidet virkefelt, som også dekker det gamle utvalgets arbeidsoppgaver.

Dette kapitlet er todelt: Den første delen inneholder komiteens anbefalinger m.h.t. de prinsipper og premisser som må legges til grunn for uredelighetsarbeidet i Norge og *Uredelighetsutvalgets* virksomhet, mens den andre delen rommer komiteens anbefalinger m.h.t. praktiske løsninger. I neste kapittel (kap. V) finner leseren konkrete forslag til vedtekter og retningslinjer.

Prinsipper og premisser

- **Hva er hensikten med ordningen?**

Komiteen mener at det nye Uredelighetsutvalget, i samarbeid med lokale instanser, bør ivareta en rekke funksjoner og hensyn. Punktene er ikke satt opp i prioritert rekkefølge, men gjenspeiler til sammen de viktigste oppgavene som må løses gjennom den nye ordningen.

- Behandle og avgjøre konkrete uredelighetssaker;
- Være en nasjonal instans som berørte parter kan henvende seg til for å få utredet og undersøkt vanskelige saker, samt være med på å avklare påklagede forhold;
- Renvaske personer og miljøer for uriktige anklager;
- Etablere et system som i størst mulig utstrekning bygger på og legger opp til lokale løsninger, i erkjennelse av at det er miljøene og profesjonene selv som må ha ansvaret for oppfølgingen av forskningsetiske spørsmål;
- Skape nasjonale retningslinjer, med henblikk på å oppfylle grunnleggende rettferdighetskrav og sikre likebehandling;
- Stimulere til utvikling av lokale retningslinjer i pakt med de nasjonale normer;
- Skaffe oversikt over problemområdet, basert på lokale rapporter og egne erfaringer, med sikte på å styrke den nasjonale kompetansen og den samlede håndteringen av uredelighetssaker;
- Bidra til å fremme god vitenskapelig praksis;
- Forebygge uredelighet i forskningen og derved virke som et kvalitetssikringssystem;
- Delta i internasjonalt samarbeid, bl.a. for å hente impulser til arbeidet med kvalitetssikring i norsk forskning.

- Vid eller snever definisjon?

Komiteen tilrår en vid definisjon:

Med vitenskapelig uredelighet menes brudd på god vitenskapelig praksis i planlegging, gjennomføring, kollegavurdering og rapportering av forskning som kan bidra til å villedde om forskningens resultater. En slik villedning kan også omfatte hvem som har bidratt til forskningen. Vitenskapelig uredelighet omfatter ikke utilsiktede feil eller faglig uenighet.

Tidligere i innstillingen har komiteen redegjort for flere typer definisjoner og de erfaringer som ligger til grunn for ulike endringer og presiseringer. Det er flere grunner til at vi har valgt å benytte en vid definisjon.

For det første veier erfaringene fra de nordiske uredelighetsutvalgene i medisin tungt. Disse peker særlig på den utdanningsmessige verdi og forebyggende virkning av virksomheten. I 1999 laget Magne Nylenna et al. en oversikt over saker behandlet i Norden. Alt i alt har 47 saker vært vurdert, hvorav 9 er blitt bedømt som tilfeller av uredelighet. Det betyr at ca. 80% av alle anklager om uredelighet ikke er blitt regnet som berettigede. Nylenna et al. påpeker at erfaringene fra disse utvalgene viser at de tilfeller som ble ”frikjent” for uredelighet, ikke nødvendigvis er uproblematisk. Utvalgene har derfor funnet det riktig å gjøre oppmerksom på kritikkverdige forhold som innebærer mindre alvorlige brudd på god vitenskapelig praksis. En grunn er at man ikke har ønsket å frikjenne personer eller institusjoner i tilfeller der man faktisk har kunnet fastslå avvik fra god vitenskapelig praksis. Et enda viktigere hensyn synes å være at påvisning av uheldige forhold kan bidra til å utvikle god forskningspraksis og forebygge vitenskapelig uredelighet og dårlig vitenskapelig praksis.

For det annet har vi valgt en relativt bred definisjon fordi en definisjon i seg selv ikke kan være uttømmende. Den kan bare angi problemets område og kan bare forstås som en *prima facie* norm, dvs. at den formodentlig skal følges. Dette betyr at hvert enkelt tilfelle må vurderes særskilt. I de aller fleste tilfeller kan man ikke vite på forhånd og med sikkerhet om en anklage medfører uredelighet eller innebærer mindre avvik fra god vitenskapelig praksis - eller om den er ubegrunnet. I arbeidet med å lage definisjoner har det også vist seg vanskelig å skjelne mellom uredelighet i snever forstand (f.eks. begrenset til fabrikkasjon, falsifikasjon og plagiat) og mindre alvorlige brudd på god vitenskapelig praksis. Det kan skyldes at det er vanskelig å vurdere omfang og intensjon på grunnlag av de vanligste kriterier om alvorlighet, forsettighet eller uaktsomhet. Det vil derfor finnes en relativt stor ”gråson” hvor man er usikker på hvordan en bestemt handling, fremgangsmåte eller resultat skal vurderes. Det er nettopp denne usikkerhet som gjør det nødvendig å etablere et nasjonalt utvalg til å vurdere denne type saker.

For det tredje følger at ikke alle avvik fra god vitenskapelig praksis fortjener betegnelsen ”uredelig”. I den foreslåtte definisjonen har vi innført begrepet ”villedde” for å understreke at bedømmelsen av uredelighet innebærer forsett og at resultatene fører leseren bak lyset. Det kan selvfølgelig diskuteres om det ikke er mest hensiktsmessig å holde fast ved kjente begreper for intensjon, slik som alvorlighet og uaktsomhet. De gjenfinnes i de fleste andre definisjoner. Imidlertid synes det å være slik at disse begrepene i seg selv gir liten veiledning for å kunne å skjelne mellom saker. ”Alvorlighet” kan man stort sett ikke fastslå før vurderingen er foretatt. Det er således liten hjelp å legge til ”alvorlighet” i definisjonen. Det har også vært ønskelig å markere at bedømmelse av intensjon ikke kan forbeholdes juridiske vurderinger, men i hovedsak må regnes som et faglig og etisk spørsmål knyttet til faglig selvforståelse og

forskningsetikk. Villedning er valgt fordi det er et begrep som tydelig markerer at forskeren har hatt til hensikt å forlede ved hjelp av uriktige resultater. Villedning har kanskje også den fordel at det er et sterkt ord, på samme måte som uredelighet, og kan dermed bidra til å avgrense forståelsen av uredelighet fra mindre alvorlige brudd på god vitenskapelig praksis. Det blir derfor viktig også av denne grunn at *Uredelighetsutvalget* kan påpeke brudd på god vitenskapelig praksis som ikke bør betegnes som uredelige, men som likevel er kritikkverdige.

For det fjerde har komiteen valgt å tilføye en setning i definisjonen, hovedsakelig etter amerikansk inspirasjon. Den understreker at uredelighet *ikke* omfatter hendelige feil eller faglig uenighet. Avgrensningen er tatt med fordi erfaringer fra vurderinger i forskjellige uredelighetsutvalg tyder på at en del anklager fremsettes med bakgrunn i kollegiale uoverensstemmelser eller ønsker om å "ta" kolleger på uberettiget grunnlag.

- **Juridisk eller etisk grunnlag?**

Komiteen anbefaler at ordningen i denne fasen ikke lovhemles, men at det utarbeides spesielle vedtekter for det nye Uredelighetsutvalget og retningslinjer for arbeidet med uredelighetssaker.

Komiteen konstaterer at en lovhemlet ordning, med opprettelse av et eget forvaltningsorgan, byr på flere fordeler. F.o.m. 1. januar 1999 er den danske ordningen endret, slik at den ikke lenger bygger på selvjustis, men er lovhemlet gjennom en forskrift vedtatt i medhold av lov om forskningsrådgivning m.v. Danskene selv oppfatter den forvaltningsmessige tilknytningen som et bidrag til å gi ordningen autoritet og oppmerksomhet.

Komiteen har vurdert disse spørsmål nøye, og ser at de saker som har vært til behandling, har vært meget krevende. Bl.a. er bevisførsel og offentlig innsyn sentrale, vanskelige spørsmål. I forhold til slike problemstillinger kan en lovfestet ordning være å foretrekke. Likevel er komiteen kommet til at det på det nåværende tidspunkt fremstår som mest hensiktsmessig *ikke å lovfeste ordningen, men å bygge videre på det ikke-lovhemlede system som finnes i form av de nasjonale forskningsetiske komitéer.*

Dette betyr blant annet at komiteen ikke ønsker å legge opp til en generell kriminalisering av uredelighetssaker. For handlinger som er forsettlig eller grovt uaktsomme, og som kan føre til enten økonomiske eller store prestisjemessige tap, finnes det allerede i noen utstrekning lovfestede sanksjonsmuligheter.

- **Hvem skal ordningen skal gjelde for?**

Komiteen tilrår at den nye ordningen skal gjelde for alle forskere og institusjoner som mottar offentlige forskningsmidler.

Uredelighetsutvalget bør arbeide på grunnlag av *en ikke-lovhemlet, avtalebasert ordning*. Komiteen vil anbefale at ordningen skal omfatte alle institusjoner og enkeltforskere som får offentlig finansiering. Det settes i denne omgang ikke noe minstekrav til størrelsen på offentlige bidrag til forskningsarbeidet.

Det anbefales også at det bør være opp til den enkelte institusjon eventuelt å bestemme om alle forskere/alt forskningspersonale (fast og midlertidig tilknyttet - uavhengig av finansieringsform) skal følge de lokale retningslinjer.¹⁶

Komiteen anbefaler samtidig at KUF har ansvaret for en protokoll hvor de institusjoner og personer som aktivt inngår avtaler om deltagelse i den nasjonale ordningen, føres opp. Denne protokollen bør omfatte en beskrivelse av hva ordningen innebærer, hvordan den blir praktisert, og hvordan den vil bli omtalt for omverdenen. Hver institusjon bør også få et dokument fra departementet som bekrefter at den/de er tilsluttet ordningen - og at de selv har sine egne spesifiserte retningslinjer som er i overensstemmelse med de nasjonale.

- **Forebygging og god forskningspraksis**

Komiteen legger stor vekt på at uredelighet kan og bør forebygges. Komiteen vil peke på at det er mer effektivt å forebygge enn å behandle eller løse konflikter i ettertid. Forebyggingen må ikke minst skje gjennom opplæring i god forskningspraksis på lokalt nivå.

Man kan tenke seg to hovedstrategier for å forebygge uredelighet i forskning:

- Fremme tiltak som sikter mot å utvikle en god forskningspraksis ved forskningsinstitusjonene
- Fremme tiltak som sikter mot å eliminere viktige årsaksfaktorer som antas å ligge til grunn for uredelighet i forskning

En overordnet strategi må være å kombinere de to tiltakstypene.

Klare regler for god vitenskapelig praksis, som kan virke rådgivende og veiledende for hvordan forskningsprosessen planlegges og gjennomføres, er en nødvendighet. Det finnes en del internasjonale retningslinjer innenfor helsefagene, bl.a. regler for god publiseringspraksis (Vancouver-reglene) og for gjennomføring av klinisk utprøving (Good Clinical Practice). *Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning* har utarbeidet en veiledning for gjennomføring av prosjekter i medisinsk og helsefaglig forskning, som ble utgitt i 1999. Tilsvarende har skjedd i andre land.

Slike retningslinjer må utarbeides også lokalt, dersom de ikke allerede finnes, og de må gjøres kjent. Retningslinjene må inn i den obligatoriske delen av forskerutdanningen, sammen med alminnelig forskningsetikk. Like viktig er det at opplæringen følges opp i hverdagen, slik at det skapes et forskningsmiljø preget av høye standarder. Denne forpliktelsen og målsetningen må også gjelde etablerte forskere, ikke bare de som er under utdanning. Målet må være at man ved den enkelte institusjon utvikler et miljø for livslang læring innenfor forskningsetikk og god forskningspraksis.

Ansvaret for utdanningsprosessen må som antydnet ligge hos institusjonene og forskningsmiljøene med deres individuelle forskere. Et sentralisert ansvar for regler for god forskningspraksis står ikke i motsetning til en slik grunntanke; tvert i mot vil et sentralt uredelighetsutvalg kunne være en støtte og en nyttig medspiller for de lokale miljøene. Reglene må være basert på en konsensus i forskningsmiljøene om hvordan god forskning skal

¹⁶ Mange amerikanske institusjoner har nedfelt dette i sine retningslinjer, ref University of Massachusetts Medical Center 1998. www.umassp.edu/policy/scmisconductpol.

gjennomføres og gjøres åpen for innsyn. Selv om forskningens sannhetskrav er de samme i alle deler av forskningen, kan det være såvidt store forskjeller mellom disiplinene at visse regler bør utformes spesifikt for de enkelte fagfelt.

Videre bør det være et sentralt ansvar å utarbeide retningslinjer for hva en slik utdanning bør inneholde og å overvåke institusjonenes gjennomføring. En undersøkelse av hvordan dette gjennomføres ved våre norske medisinske fakulteter, viser meget store ulikheter mellom institusjonene.^{sss}

- **Kvalitet i forskningen**

Uredelighet er en opplagt trussel mot forskningens anseelse og arbeidet med å heve kvaliteten i forskningen. Komiteen vil peke på betydningen av å se uredelighetsproblemene i et større perspektiv, der man også er oppmerksom på andre faktorer som kan hemme forskningens kvalitet. Komiteen mener at Uredelighetsutvalget bør engasjere seg i debatten om kvalitet i forskningen.

Fra instituttsektoren er det blitt påpekt at man ved universiteter og høyskoler i Norge ikke har grundig nok opplæring i forskningsmetodikk.¹⁷ Dette gir seg bl.a. utslag i at forskere ikke alltid skiller mellom observasjoner som korrelerer med fenomenet man studerer, og hva som er årsakene til fenomenet; dvs. man oppfatter gale kausalsammenhenger. Dette kan imidlertid oppfattes som fusk eller feil tolkning av data, og kan forekomme i alle sektorer. Det er derfor viktig at man har en god og relevant forskerutdanning hvor slike forhold – og andre forskningsmetodiske problemstillinger - blir tatt opp og diskutert.

En forskningsrapport har stor verdi for forskerens videre karriere, en sannhet som kan sammenfattes i uttrykket "publish or perish!" En forskers publiseringsaktivitet er et hovedkriterium ved vurdering av vitenskapelig kompetanse, og kvantitet er lettere å måle enn kvalitet, hvilket fører til at antall publikasjoner lett blir tillagt overdreven vekt. Publiseringspress kan således motivere en forsker til å begå vitenskapelig uredelighet. Man bør derfor overveie andre metoder for vurdering av vitenskapelig kompetanse, og tiltak som fremmer kvalitet fremfor kvantitet ved publisering. Det kan gjøres ved at bare et begrenset antall publikasjoner skal tillegges vekt ved vurdering av akademisk kompetanse ved søknad om stilling eller personlig opprykk. Et annet tiltak kan være å definere forfatterrollen for artikler med flere medforfattere på en klarere måte, noe som kanskje er særlig aktuelt for naturvitenskapelig og helsefaglig forskning.

Ansvar for å følge slike retningslinjer må ligge hos institusjonene. Som vi har vært inne på, er det imidlertid naturlig at et sentralt organ får oppgaven med å utforme retningslinjer slik at de blir likeartede for de forskjellige institusjoner som skal anvende dem, og likeledes et ansvar for å kontrollere at de blir fulgt. Utredningskomiteen vurderer det slik at *Uredelighetsutvalget* på ulike måter kan bidra til kvaliteten på norsk forskning, og at opprettelsen i seg selv markerer en støtte til kvalitetsarbeidet.

¹⁷ Kommentar fra forskningsdirektør Einar Risvik, MATFORSK 25.10.00.

- **Internasjonalt samarbeid**

Komiteen mener at det norske uredelighetsarbeidet må ha en klar internasjonal dimensjon. Uredelighetsutvalgets virksomhet må ses i et dynamisk perspektiv, der man holder døren åpen for norsk deltagelse i større samarbeidssystemer i Norden og Europa.

Innenfor helsefaglig forskning har man lenge hatt nær og regelmessig kontakt på nordisk plan. De respektive medisinske uredelighetsutvalg har hatt stor nytte av å utveksle erfaringer. Selv om landene har noe forskjellig praksis, er tilnærmingen til definisjoner, forebygging og øvrig håndtering av uredelighet etter hvert blitt nokså lik. Man kan derfor se for seg at de nordiske land de nærmeste årene utvikler et enda tettere praktisk samarbeid om forebygging og behandling av uredelighetssaker. I et lengre perspektiv bør det være aktuelt å vurdere en samkjørt, felles behandling av uredelighetssaker. Dette vil kunne gi organisatoriske og faglige gevinster i form av bedre utnyttelse av ressurser, bredere kompetanse og større kontinuitet.

Utviklingen innenfor EU, der utviklingen av et European Research Area i realiteten legger premissene for fremtidens europeiske forskningssamarbeid, synes også å berede grunnen for en sterkere internasjonal samordning av håndteringen av uredelighetssaker. Det kan også noteres at European Science Foundation (ESF) nylig har publisert en "policy briefing" om hva som er god vitenskapelig praksis.^{tt} Med 23 medlemsland er denne organisasjonen rustet til å spille en nøkkelrolle i anstrengelsene for å fremme en god vitenskapelig praksis i Europa. ESF ser tiltak for å håndtere uredelighet som en viktig del av arbeidet.

Etableringen av sentre for fremragende forskning (SFF) i Norge, etter mønster av lignende ordninger i våre naboland, aktualiserer etter komiteens syn behovet for å se kvalitetsfremmende tiltak i et internasjonalt perspektiv.

Praktiske løsninger

Sentrale hensyn ved organiseringen

Utredningskomiteen baserer sine forslag om organisering på at ordningen ikke skal lovhjemles, at uredelighet kan og bør forebygges, og at det er de lokale institusjonene som har det primære ansvaret for at forskningen utføres på en redelig måte. Ordningen skal også tilfredsstille det voksende internasjonale behovet for kvalitetssikring i forbindelse med tildelingen av forskningsmidler, som bl.a. kan medføre krav om at det finnes betryggende systemer for håndtering av uredelighet.

At *Uredelighetsutvalget* ikke er basert på lovhjemling, betyr i seg selv at det er behov for et nært og fortrolig forhold mellom de berørte instanser. Ordningen hviler på gjensidig tillit.

De berørte partenes rettssikkerhet og personvern må garanteres. Alle henvendelser til *Uredelighetsutvalget* må behandles i fortrolighet. Saksbehandlingen vil som hovedregel være unndratt offentlig innsyn, mens partene og deres representanter har innsynsrett så lenge saken pågår. Partene vil være underlagt taushetsplikt m.h.t. de opplysninger de får. Offentlig innsyn kan tillates etter at saken er avsluttet. Relevante opplysninger skal da være anonymisert.

Uredelighetsutvalget skal være et saksbehandlingstilbud for de lokale institusjoner, og vil selv ikke iverksette noen former for sanksjoner. Som en følge av dette vil involverte parter ikke ha adgang til å klage på innholdet i utvalgets konklusjoner etter at en sak er ferdig behandlet. Klagemuligheten vil derfor bare kunne gjelde klager på selve saksbehandlingen.

Utredningskomiteen understreker at ordningen skal organiseres og praktiseres slik at den viser respekt for det lokale nivå og dets evne og mulighet til å løse saker. Komiteen anser det som viktig å skape et ryddig og smidig samspill mellom de ulike nivåer. I det følgende går komiteen tettere inn på nivåenes respektive roller, med tanke på å bidra til en klargjøring av oppgaver og ansvarsforhold. I vår sammenheng er de forskningsutførende institusjonene definert som det lokale nivået, mens *Utredningsutvalget* utgjør det sentrale nivået.

Det lokale nivå: Institusjonene

Institusjonene utgjør de forskningsutførende miljøer, og det er her vitenskapelig uredelighet vanligvis forekommer. De lokale institusjonene må derfor spille en sentral rolle i håndteringen av vitenskapelig uredelighet.

Forskningsinstitusjonene har ansvaret for at forskningen på arbeidsplassen utføres i henhold til god vitenskapelig praksis og at det ikke forekommer vitenskapelig uredelighet. Institusjonene har videre hovedansvaret for forskerutdanningen i landet, herunder opplæring i god vitenskapelig praksis og forståelse for de forskningsetiske retningslinjer. I dette ligger de viktigste tiltak til forebygging av vitenskapelig uredelighet. Institusjonene er også ansvarlige for at tilfeller av påstått vitenskapelig uredelighet blir tilfredsstillende undersøkt og for at adekvate sanksjoner blir iverksatt når vitenskapelig uredelighet er påvist.

Dette er ikke nye oppgaver, men ikke alle institusjoner er like beredt til å håndtere dem. Det er nødvendig at institusjonene har egne retningslinjer som er tilpasset de lokale forhold, og som er i overensstemmelse med de nasjonale retningslinjer. Dette gjelder spesielt definisjonen av uredelighet, og tolkning av denne definisjonen. Retningslinjene skal beskrive hvordan man organisatorisk skal forholde seg til uredelighetssaker, hvordan man beskytter de som varsler saker, og hvordan kommunikasjonen med *Uredelighetsutvalget* skal fungere. Av hensyn til de involverte parterets rettssikkerhet er det viktig at institusjonene utarbeider strategier for samfunnskontakt og for håndtering av mediene, og at også disse er i samsvar med hva som etableres på nasjonalt plan.

Spesielt er det viktig å ha en strategi for behandling av problemer knyttet til funksjonen som varsler. Det er tidligere påpekt at dette kan være en vanskelig oppgave, og i mange tilfeller har det vist seg at varslere har behov for beskyttelse. Komiteen mener man bør overveie å opprette en slags ombudsmannsfunksjon som kan fungere som rådgiver og støtte for varslere. Ved universitetene og høyskolene kan ombudsmannen være knyttet til rektors kontor, f. eks. prorektor, eller til dekanatet, f. eks. prodekanus for forskning.

Vitenskapelig uredelighet bør håndteres på en mest mulig likeartet måte ved de forskjellige institusjoner, og med samme slags sanksjoner når det påvises uredelighet. Dette kan oppnås ved at institusjonene pålegges å rapportere til *Uredelighetsutvalget* om saker som oppstår lokalt. Rapportene bør beskrive hvordan sakene er blitt behandlet, konklusjonen på undersøkelsene og eventuelle sanksjoner.

Institusjonen som får en sak om påstått vitenskapelig uredelighet, kan velge om den selv vil ta saken, eller om den vil overlate saksbehandlingen og vurderingen til *Uredelighetsutvalget*. Det kan være flere grunner til at man ønsker å overføre en sak: Miljøet kan være lite, med derav følgende habilitetsproblemer, og kompetansen i saksbehandling av denne type kan være begrenset.

Uredelighetsutvalget skal ikke ha en dømmende funksjon. Utvalget kan komme med en anbefaling overfor arbeidsgiver/institusjonene m.h.t. hvilken reaksjon som bør iverksettes som et resultat av sakens vurdering.^{uuu} Det er imidlertid opp til arbeidsgiveren eller institusjonen å bestemme hva slags reaksjon som skal iverksettes. Reaksjonen skal rapporteres tilbake til *Uredelighetsutvalget*.

Komiteen anbefaler videre at det etableres god og relevant kommunikasjon mellom ansvarlige personer/instanser ved institusjonene og *Uredelighetsutvalget*. Slik ordningen er foreslått lagt opp, skal sekretariatet i *Uredelighetsutvalget* holde oversikt over hva som foregår rundt om i landet. Det er viktig at institusjonene er seg bevisst og følger opp sitt rapporterings- og kommunikasjonsansvar.

Uredelighetsutvalget kan ikke pålegge de lokale institusjonene å behandle en sak. Dersom utvalget velger å ta opp en sak på eget initiativ, skal kommunikasjonen mellom utvalget og arbeidsgiver være som angitt ovenfor. Dersom institusjonen selv velger å behandle en sak uten å involvere *Uredelighetsutvalget*, skal institusjonen på tilsvarende måte rapportere om resultatet til *Uredelighetsutvalget*.

Det nasjonale nivå

Uredelighetsutvalget skal utgjøre den nasjonale instans i det foreslåtte system for håndtering av uredelighet og skal bidra til en helhetlig og rettferdig praksis i klagesaker i Norge. Utvalget skal fungere som en støtte for lokale institusjoner, både i behandlingen av enkeltsaker og i det generelle arbeidet med å forebygge og motvirke vitenskapelig uredelighet. Utvalget skal kunne treffe beslutninger i konkrete klagesaker som det får seg forelagt av lokale institusjoner og/eller berørte enkeltpersoner.

Uredelighetsutvalget skal være ansvarlig for å etablere og videreutvikle nasjonale faglige retningslinjer for håndteringen av uredelighet, med sikte på å garantere en mest mulig konsistent behandling av klagesaker (se forslag i kap. V). Utvalget skal bidra til å bygge opp den nasjonale kompetansen når det gjelder vitenskapelig uredelighet, og bør følgelig settes i stand til å systematisere og bearbeide erfaringene fra behandlingen på lokalt nivå.

Det er viktig å legge til rette for en informert offentlig debatt om forskningens vilkår og resultater. Komiteen mener at *Uredelighetsutvalget* i størst mulig grad bør åpne for innsyn i sin virksomhet, hensyn tatt til behovet for konfidensialitet og personvern i enkeltsaker.

For en presis angivelse av *Uredelighetsutvalgets* formelle mandat, herunder formål, ansvarsområde, oppnevning, sammensetning, ansvar og rapportering m.v., vises det til utredningskomiteens *forslag til vedtekter* (se kap. V). For en nærmere angivelse av *Uredelighetsutvalgets* faglige oppgaver og arbeidsmetoder, inkl. definisjon av vitenskapelig uredelighet, vises det til utredningskomiteens *forslag til retningslinjer* (se kap. V).

I neste avsnitt går komiteen nærmere inn på opprettelsen av *Uredelighetsutvalget*. Deretter beskrives komiteens ulike forslag m.h.t. organiseringen av *Uredelighetsutvalgets* sekretariat, herunder oppgaver, funksjon og ressursbehov. Til slutt følger en mer detaljert gjennomgåelse av hvordan saksbehandlingen bør legges opp.

Opprettelse, sammensetning og funksjonstid

Utredningskomiteen har følgende anbefalinger m.h.t. de formelle forhold knyttet til *Uredelighetsutvalgets* opprettelse, sammensetning og funksjonstid:

Prosedyre ved opprettelsen av Uredelighetsutvalget

- Etter anbefaling fra Norges forskningsråd fremmer KUF egen sak om opprettelse av *Nasjonalt utvalg for vurdering av vitenskapelig uredelighet (Uredelighetsutvalget)* ved kongelig resolusjon.
- Vedtektene for håndtering av vitenskapelig uredelighet og *Uredelighetsutvalgets* sammensetning fastsettes i samme statsråd.
- Retningslinjer for arbeidet, slik de er foreslått i denne innstillingen, tas til etterretning. Retningslinjene fastsettes av *Uredelighetsutvalget*.

Sammensetning og funksjonstid

- Uredelighetsutvalget består av 9 personer med personlige vararepresentanter. Funksjonstiden er 6 år. Hvert medlem kan gjenoppnevnes for én periode. For den første perioden gjelder at halvparten av medlemmene (fire) skal skiftes ut etter 3 år, slik at det blir kontinuitet i utvalget etter den første 3-årsperioden. Dette betyr at disse medlemmer fungerer i 3 år, mens de øvrige fungerer i 6 år.
- Utvalget skal ha en leder og en nestleder, og det stilles krav om at minst én dommer med relevant praktisk erfaring er med i utvalget, sammen med minst én representant for de forskningsetiske komiteer, én lekrepresentant og én representant med spesiell innsikt i samarbeid med utviklingsland. Øvrige medlemmer skal ha en kompetanse som er relevant for å kunne behandle saker som kan skrive seg fra alle fagområder og typer uredelighet. Sekretariatsansvarlig har møteplikt i utvalgets møter.

Komiteen anbefaler følgende løsninger i forbindelse med fremtidige utnevnelser og endringer i vedtekter og retningslinjer:

Ved fremtidig gjenoppnevning og oppnevning av medlemmer

- Norges forskningsråd har ansvaret for å fremme innstilling om nye medlemmer i *Uredelighetsutvalget*.
- Forslag til medlemmer av *Uredelighetsutvalget* kan fremmes av Universitets- og høyskolerådet og instituttsektoren.
- KUF har ansvaret for å utnevne nye medlemmer etter innstilling fra Norges forskningsråd.

Ved endring av vedtekter

- Forslag til endringer i vedtektene skal legges frem for utvalget til uttalelse.
- Forslag til endringer skal godkjennes av Kongen i statsråd.

Ved endring av retningslinjer

- Forslag til endringer skal godkjennes av *Uredelighetsutvalget* selv.

Uredelighetsutvalgets sekretariat

I vurderingen av hvordan sekretariatsfunksjonen skal ivaretas, har komiteen lagt avgjørende vekt på følgende:

- *Uredelighetsutvalget* skal ha en nasjonal funksjon med et virkefelt som omfatter all offentlig finansiert forskning
- *Uredelighetsutvalget* skal ha en selvstendig faglig rolle - og må derfor også ha en egen sekretariatsfunksjon
- *Uredelighetsutvalget* og dets sekretariat bør inngå i en større faglig sammenheng, og ha muligheter til å delta i internasjonalt samarbeid
- Ressurser til *Uredelighetsutvalget* og dets sekretariat bør være avstemt etter hensikten med utvalget og tidligere anvendte ressurser innenfor medisin og helsefagene

Det anbefales derfor at *Uredelighetsutvalget* organiseres som en egen randsoneinstitusjon administrativt underlagt Norges forskningsråd. Komiteen anser at en organisering av utvalget under Universitets- og høyskolerådet ikke vil være hensiktsmessig, da ordningen skal omfatte alle forskere og enkeltinstitusjoner som får offentlig finansiering.

Utredningskomiteen anbefaler at *Uredelighetsutvalget* baserer seg på en enkel sekretariatsfunksjon som etableres i tilknytning til de tre nasjonale forskningsetiske komiteer NEM, NENT og NESH. På denne måten vil *Uredelighetsutvalgets* sekretariatsfunksjon være forankret i et relevant fagmiljø, noe utredningskomiteen mener byr på så vel faglige som praktiske og økonomiske fordeler.

Opprettelse som randsoneinstitusjon betyr at man følger samme mønster for organisering som for de nasjonale forskningsetiske komiteer. *Uredelighetsutvalget* blir da formelt sidestilt med de forskningsetiske komiteene, og vil få samme type avtaleforhold med Norges forskningsråd som disse. Det forventes at KUF bevilger egne midler til driften av *Uredelighetsutvalget*. Den viktigste praktiske konsekvensen for *Uredelighetsutvalget* er at Forskningsrådet kommer til å ha arbeidsgiveransvaret og bevilgningsansvaret. I likhet med etikkomiteene vil *Uredelighetsutvalget* regelmessig rapportere om sine aktiviteter og sin økonomi, og man vil bli pålagt å sende årsmelding til Forskningsrådet og KUF.

Nærmere om sekretariatets oppgaver og funksjon

Det daglige arbeidet i *Uredelighetsutvalget* forstås av sekretariatet. Utvalget skal ha en enkel sekretariatsfunksjon som omfatter minimum en halv stilling. Sekretariatsansvarlig skal arbeide på grunnlag av nærmere instruks gitt av utvalget v/utvalgslederen. I forståelse med sekretariatslederne i NEM, NESH og NENT skal sekretariatsansvarlig kunne trekke veksler på de administrative ressurser som gjøres tilgjengelig gjennom samlokaliseringen med de forskningsetiske komiteer.

Utredningskomiteen foreslår at følgende hovedoppgaver legges til sekretariatet:

1. Saksbehandling

- Iverksette vedtatte prosedyrer i samråd med utvalgets leder når det foreligger en klage/mistanke; herunder ha konsultasjoner med de som klager eller er blitt innklaget, etablere kontakt med arbeidsgiver, sørge for at konfidensialiteten blir ivarettatt.

- Organisere den videre saksbehandling: bistå ved forundersøkelser, ved selve saksbehandlingen og ved utarbeidelsen av utvalgets konklusjon.
- Være en støtte/ressursperson, med henblikk på å bidra til at de involverte forstår og følger de oppsatte retningslinjer. Sørge for beskyttelse av varslere.
- Sørge for rapporter både til og fra de lokale institusjonene.
- Assistere ved utvelgelse av medlemmer til *ad hoc*-komiteer.

2. Generelle oppgaver

- Bistå *Uredelighetsutvalget* med å etablere og videreutvikle retningslinjer for håndtering av vitenskapelig uredelighet, herunder være en ressurs for institusjonene i tolkning og praktiseringen av retningslinjene.
- Bidra til at det utvikles undervisningstilbud ved de forskjellige fakulteter og akademiske institusjoner som kan gi studenter og etablerte forskere en bred forståelse av vilkårene for god vitenskapelig praksis.
- Ha et løpende samarbeid med de nasjonale etiske komiteer og kontakt med Datatilsynet, Bioteknologinemnda o.a. relevante institusjoner i Norge.
- Drive informasjons- og formidlingsarbeid. Bidra til at *Uredelighetsutvalget* utvikler en strategi for samfunns- og mediekontakt.
- Følge med i den internasjonale debatten om uredelighet, herunder innhente informasjon som er relevant i forhold til forskningssamarbeid med utviklingsland.
- Etablere og holde kontakt med sentrale internasjonale institusjoner og personer som arbeider med uredelighetsproblematikk. Delta på internasjonale møter og kongresser.
- Sørge for at *Uredelighetsutvalget* er oppdatert på juridiske forhold som har tilknytning til og betydning for vurderingen av uredelighetssaker.

3. Annet

- Utarbeide utkast til årsrapport om *Uredelighetsutvalgets* arbeid, med beskrivelse av saker som har vært til behandling.
- Være hovedansvarlig for den praktiske gjennomføringen av utvalgets møter og arrangementer.

Nærmere om ressursbehovet

Ovenstående forslag til organisering av sekretariatsfunksjonen innebærer en moderat økning i ressurser i forhold til hva som kreves for driften av det nåværende utvalget for uredelighet innenfor de medisinske fag. Mens dagens medisinske utvalg benytter 10-20 uker per år til sekretariatsarbeid, vil *Uredelighetsutvalgets* sekretariatsfunksjon kreve minimum en halv stilling, dvs. 26 uker per år. Gitt at det skal etableres et eget sekretariat utenfor Forskningsrådet, vil det være behov for en grunnleggende driftsstøtte. Da vi ønsker å samlokalisere den nye sekretariatsfunksjonen med de nasjonale forskningsetiske komiteers sekretariat i Prinsens gate i Oslo, vil man imidlertid ikke behøve å bygge opp en egen, fullt utviklet administrasjon. Man vil kunne støtte seg til den infrastruktur som allerede finnes, noe som reduserer driftsutgiftene.

Utgiftene må vurderes i lys av den arbeidsmengde utvalget og sekretariatet vil få. Med 9 faste medlemmer får det nye *Uredelighetsutvalget* bare ett medlem mer enn det eksisterende utvalget innenfor medisin og helsefag, hvilket gir et grovt mål på utgiftene. Uredelighetsutvalget skal dekke alle fagområder og vil derfor sannsynligvis få flere saker på sitt bord. Foreløpig er det

ikke mulig å si nøyaktig hvor stor økningen blir, og det er heller ikke mulig å vite med sikkerhet hvor tunge og komplekse sakene kommer til å være.

Med disse forbehold kan man på bakgrunn av erfaringene med det medisinske utvalget anta at den grunnleggende driften av *Uredelighetsutvalget*, med en sekretariatsansvarlig i halv stilling, forsiktig anslått vil beløpe seg til ca NOK 600.000 i året.¹⁸ Til sammenligning koster den eksisterende ordning NOK 450.000. (Bidrag til fellesadministrasjonen i Prinsensgate m.v. vil måtte beregnes for seg).

Nærmere om saksbehandlingen

Samarbeidet mellom det lokale og det nasjonale nivå

Den foreslåtte ordningen baserer seg på et utstrakt samarbeid mellom de to nivåer. Det er det lokale nivå som har primæransvaret for at den forskning som foregår ved institusjonene, er redelig. Det nasjonale nivå skal være et saksbehandlingstilbud, som også skal ha kompetanse og ressurser til å bistå, veilede og behandle saker for det lokale nivå. Dette fordrer en kommunikasjon og et samspill mellom nivåene som ivaretar partenes rettigheter og personvern, i tillegg til saksbehandlerens habilitet og kompetanse. Utarbeidelsen av lokale retningslinjer for håndtering av vitenskapelig uredelighet forutsetter hyppig kontakt og diskusjon mellom nivåene, slik at man oppnår en ensartet oppfatning og håndtering av uredelighetssaker. Videreutviklingen av de nasjonale retningslinjene må skje på grunnlag av erfaringer innhentet fra hele landet.

Komiteen mener det er naturlig at *Uredelighetsutvalgets* sekretariatsansvarlige i det daglige er bindeleddet til institusjonene. Hver institusjon oppfordres til å utpeke en ansvarsperson som kan være sekretariatets faste samarbeidspartner. De to nivåenes oppgaver er utførlig beskrevet ovenfor.

Henvelender til Uredelighetsutvalget

Både institusjoner og enkeltpersoner kan henvende seg til *Uredelighetsutvalget*. Enkeltpersoner kan henvende seg via institusjonen eller melde saker på eget initiativ. Enkeltpersoner må ikke nødvendigvis ha tilknytning til den institusjon hvor saken er aktuell. Dersom to eller flere institusjoner er involvert, kan begge eller alle henvende seg.

Utredningskomiteen ser gjerne at det kommer anonyme henvendelser, men erkjenner at varslerproblematikken i visse tilfeller kan tale for en slik form. Saksbehandlingen er lagt opp slik at den skal ivareta personvernet - også for den som varsler. Ved anonyme henvendelser vil *Uredelighetsutvalget* kunne ta stilling til om en slik henvendelse gir tilstrekkelig grunnlag for å sette i gang en undersøkelse, eventuelt om gitte opplysninger kan verifiseres eller suppleres fra annet hold, slik at utvalget kan ta en avgjørelse om sakens reelle innhold.

Dersom en utenlandsk institusjon henvender seg til *Uredelighetsutvalget*, bør saken omfatte en forsker som har tilknytning til Norge, som driver en forskning som er finansiert¹⁹ av nasjonale midler eller som er engasjert i prosjekter i utlandet hvor norske interesser er involvert. I tvilstilfeller må det avtales mellom de respektive nasjonale utvalg hvor det er mest hensiktsmessig at saken behandles. I forståelse med de respektive nasjonale utvalg i Norden

¹⁸ Lønn og sosiale utgifter sekretariatsansvarlig (1/2 stilling) NOK 250.000; infrastruktur NOK 50.000, drift utvalg: NOK 300.000

¹⁹ Finansiert helt eller delvis av norske midler.

kan *Uredelighetsutvalget* ta i mot henvendelser fra andre nordiske lands nasjonale utvalg, dersom særskilte forhold tilsier dette.

Alle henvendelser skal være skriftlige, og fremmes på en slik måte at grunnlaget for en anmeldelse kommer frem. *Uredelighetsutvalget* kan også undersøke en sak av eget tiltak.

Faser i behandlingen av saker

Behandling av saker deles inn i følgende faser:

1. Preliminær behandling: Etter at anmeldelse er mottatt - eller *Uredelighetsutvalget* har bestemt seg for å se på en potensiell sak - vil sekretariatet i samarbeid med lederen i *Uredelighetsutvalget* være ansvarlig for å informere involverte parter om dette.
2. Utredningsfase: Denne fasen bør være relativt kort – maksimalt 40 arbeidsdager²⁰ – og omfatter de forundersøkelser som utvalget finner nødvendig for at saken formelt skal kunne behandles eller avvises.
3. Formell saksbehandling: Denne fasen omfatter selve saksbehandlingen med eventuelle bevisopptak, bevisgjennomgang, konsultasjoner, utredninger o.l. som utvalget finner nødvendig for å belyse saken. Behandlingen bør starte maksimalt 30 arbeidsdager etter at utvalget har fattet vedtak om at saken skal behandles. Fasen skal resultere i en vurdering av sakens innhold og utvalgets innstilling til konklusjon. Denne kan også inneholde utvalgets forslag til reaksjoner på den foreliggende konklusjon. Det er vanskelig å angi en tidsramme for selve saksbehandlingen, men denne bør gjennomføres så raskt og effektivt som mulig, hensyn tatt både til konfidensialitet og til partenes rettssikkerhet. Etter at utvalget har kommet til en konklusjon, bør involverte parter inviteres til å gi kommentarer til utvalgets preliminnære konklusjon. En rimelig tidsfrist for tilbakemelding fra partene bør da angis. *Uredelighetsutvalgets endelige konklusjon* bør foreligge så snart partenes tilbakemeldinger er vurdert.

Klageforhold

Partene skal kunne ha anledning til å klage på selve saksbehandlingen. En slik klage bør anmeldes maksimalt 30 arbeidsdager etter at saken er ferdig behandlet og meddelt partene. En klage bør rettes skriftlig til *Uredelighetsutvalgets* sekretariatet, som sender saken videre til *Klage- og habilitetsutvalget* i Forskningsrådet. Dette utvalget vil så kunne gi en vurdering av om det er grunnlag for å klage på saksbehandlingen. Skriftlig svar sendes sekretariatet, som besørger nødvendig kommunikasjon med *Uredelighetsutvalget* og de involverte parter.

²⁰ Med arbeidsdager menes dager utenom ordinære ferieperioder.

V. Vedtekter og retningslinjer

Forslag til vedtekter for Nasjonalt utvalg for vurdering av vitenskapelig uredelighet

Fastsatt ved kongelig resolusjon den (---)

I Formål

Ærlighet er en grunnverdi i forskningen. Uetterrettelighet skader forskningen og dens omdømme, og tillitskravene skjerpes i takt med samfunnets voksende avhengighet av forskningens resultater. Nasjonalt utvalg for vurdering av vitenskapelig uredelighet (*Uredelighetsutvalget*) opprettes i erkjennelse av behovet for en nasjonal ordning som kan håndtere ulike former for feil, fusk og svindel i norsk forskning.

Uredelighetsutvalget, som forutsettes å ha et nært faglig og praktisk samarbeid med beslektede organer i Norge, herunder de tre nasjonale forskningsetiske komiteer, skal bidra til å høyne bevisstheten om etiske problemstillinger blant forskere og i allmennheten.

II Ansvarsområde

Uredelighetsutvalgets ansvarsområde dekker vitenskapelig uredelighet innenfor alle fagområder og disipliner. Begrepet vitenskapelig uredelighet er definert i de nasjonale retningslinjene for håndtering av vitenskapelig uredelighet.

Alle institusjoner og personer som mottar offentlige forskningsmidler, er automatisk omfattet av *Uredelighetsutvalgets* virksomhet. Institusjoner og personer kan også aktivt slutte seg til de nasjonale retningslinjer for håndtering av vitenskapelig uredelighet.

Hovedansvaret for håndhevelsen av etiske retningslinjer ligger på det lokale nivå, ved de enkelte forskningsinstitusjoner. *Uredelighetsutvalget* skal samarbeide med og fungere som en støtte og kompetanseinstitusjon for de lokale institusjoner i deres bestrebelser på å bekjempe uredelighet.

Uredelighetsutvalget kan justere egne retningslinjer.

III Hovedoppgaver

1. *Uredelighetsutvalget* skal være den nasjonale instans i et system basert på lokalt ansvar og lokale løsninger.
2. *Uredelighetsutvalget* skal behandle og fatte vedtak i enkeltsaker som det får seg forelagt. Utvalget kan også ta opp saker av eget tiltak.
3. *Uredelighetsutvalget* skal etablere nasjonale retningslinjer for forståelsen og håndteringen av uredelighetsproblemer. Utvalget skal utvikle og justere retningslinjene i lys av såvel nasjonale som internasjonale erfaringer. De nasjonale retningslinjene skal være retningsgivende for det lokale arbeidet med uredelighet. *Uredelighetsutvalget* kan fastsette egne regler som regulerer saksbehandlingen i utvalget og samspillet med de lokale institusjoner.

4. *Uredelighetsutvalget* skal bidra til å utvikle den norske kunnskapsbasen om uredelighetsspørsmål og styrke den norske kompetansen på området.
5. *Uredelighetsutvalget* skal bidra til å forebygge uredelighet i norsk forskning.
6. *Uredelighetsutvalget* skal ha et nært samarbeid med beslektede organer i Norge, særlig de tre nasjonale forskningsetiske komiteer NEM, NENT og NESH. Det er også viktig at utvalget deltar i relevant internasjonalt samarbeid.
7. *Uredelighetsutvalget* skal i størst mulig utstrekning gi publikum innsyn i virksomheten og bidra til den offentlige debatt om spørsmål knyttet til vitenskapelig redelighet og kvalitet.

IV Oppnevning og sammensetning

Uredelighetsutvalget består av 9 personlig utnevnte medlemmer med personlige varamedlemmer. Utvalget skal være sammensatt slik at flest mulig fagområder er representert, og slik at det besitter innsikt i tverrfaglig forskning. I tillegg gjelder følgende krav:

- Ett medlem med varamedlem skal være dommer.
- Minst ett medlem med varamedlem skal være hentet fra de nasjonale forskningsetiske komiteer.
- Ett medlem med varamedlem skal være lekrepresentant.
- Ett medlem med varamedlem skal ha innsikt i forskningssamarbeid med utviklingsland.

Uredelighetsutvalget ledes av en leder og en nestleder. Leder oppnevnes av Kongen, mens nestleder utpekes av medlemmene selv.

Uredelighetsutvalget oppnevnes av Kongen etter innstilling fra Norges forskningsråd. Det forutsettes at Forskningsrådet innhenter forslag fra Universitets- og høgskolerådet og instituttsektoren.

Medlemmer og varamedlemmer oppnevnes for en periode på 6 år, med mulighet for oppnevning i ytterligere én periode. Ved første gangs oppnevning gjelder at fire av medlemmene skal skiftes ut etter 3 år, slik at det blir kontinuitet i utvalget etter den første 3-årsperioden.

V Sekretariat

Uredelighetsutvalget har et eget sekretariat som er samlokalisert med de tre nasjonale forskningsetiske komiteer.

VI Ansvar og rapportering

Utvalget er administrativt underlagt Norges forskningsråd og er å regne som en randseinstitusjon på linje med de tre nasjonale forskningsetiske komiteer NEM, NENT og NESH. Forskningsrådet utøver forvaltningsmessig tilsyn med utvalget på vegne av KUF.

Den årlige bevilgning til utvalget kanaliseres gjennom Norges forskningsråd. *Uredelighetsutvalget* skal forelegge rådet forslag til planer og budsjett for kommende år. Forskningsrådet skal godkjenne budsjett, planer for virksomheten og årsregnskap.

Uredelighetsutvalget avgir årsberetning til Norges forskningsråd og KUF. *Uredelighetsutvalget* skal aktivt informere offentligheten om sin virksomhet.

Forslag til retningslinjer for håndtering av vitenskapelig uredelighet

Uredelighetstvalgets arbeider etter egne retningslinjer for håndtering av vitenskapelig uredelighet. Det tilligger Uredelighetsutvalget å justere egne retningslinjer.

Komiteen har i denne innstillingen utarbeidet forslag til retningslinjer som kan legges til grunn for arbeidet. Det er naturlig at Uredelighetsutvalget behandler og vedtar retningslinjene så snart utvalget er oppnevnt.

Forslag til retningslinjer

Fastsatt av Nasjonalt utvalg for vurdering av vitenskapelig uredelighet den (---)

Grunnleggende prinsipper

- Ordningen hjemles ikke i lov, men baserer seg på omforente retningslinjer.
- Retningslinjene skal ivareta partenes rettssikkerhet og personvern. Retningslinjene skal sikre grundig saksbehandling, herunder etablere klare regler for bevisopptak og bevisvurdering.
- Saksbehandlingen er konfidensiell mens den pågår. Partene og deres representanter har likevel innsyn, under løfte om taushet om andre forhold enn sine egne. Offentlig innsyn kan tillates etter at saken er endelig avsluttet.
- Retningslinjene skal inneholde forslag til reaksjoner som kan iverksettes hvis det konkluderes med at uredelighet har funnet sted.
- Gjennomføring av eventuelle reaksjoner er arbeidsgivers ansvar, såvel med hensyn til reaksjoner mot uredelighet i forskning som med hensyn til arbeidsrettslige sanksjoner.
- Ordningen skal organiseres slik at den viser respekt for det lokale nivå og dets evne og mulighet til å løse saker lokalt.
- Utvalget skal motta rapporter om saker som har vært til behandling på lokalt plan.

1. Nærmere om Uredelighetsutvalget kompetanse og ansvarsområde

Utvalget skal behandle og avgjøre klagesaker som gjelder vitenskapelig uredelighet. Både personer og institusjoner kan fremme klager. Utvalget kan også ta opp saker av eget tiltak.

Utvalget skal gi råd og veiledning i saker om uredelighet i forskning.

Utvalgets virksomhet omfatter alle institusjoner og personer som får offentlig forskningsfinansiering. Institusjoner og personer kan også aktivt slutte seg til disse retningslinjer, jfr. pkt. 11.

2. Definisjon av vitenskapelig uredelighet

Med vitenskapelig uredelighet menes brudd på god vitenskapelig praksis i planlegging, gjennomføring, kollegavurdering og rapportering av forskning som kan bidra til å villedde om forskningens resultater. En slik villedning kan også omfatte hvem som har bidratt til forskningen. Vitenskapelig uredelighet omfatter ikke utilsiktede feil eller faglig uenighet.

Eksempler på uredelighet kan være:

1. Konstruksjon eller fabrikasjon av data;
2. Selektiv og skjult kassasjon av uønskede resultater;
3. Substitusjon med fiktive data;
4. Villedende anvendelse av statistiske eller andre metoder;
5. Fordreid tolkning av resultater og fordreining av konklusjoner;
6. Plagiering av andres resultater eller publikasjoner;
7. Fordreid gjengivelse av andres resultater;
8. Urettmessig angivelse av forfatterskap;
9. Søknader med uriktige opplysninger.

3. *Beviskrav*

For at adferd skal kunne betegnes som vitenskapelig uredelig, skal det dokumenteres at innklagede utvilsomt har handlet i strid med god vitenskapelig praksis.

4. *Godtakelse og avvisning av saker*

Uredelighetsutvalget treffer beslutning om hvorvidt en sak skal behandles eller avvises. Utvalget kan avvise saker som må anses å være foreldede (se pk. 5) eller som opplagt ikke kan føre frem.

Klage om vitenskapelig uredelighet skal være begrunnet. Utvalget underretter den innklagede om klagen. Utvalget underretter partene (jfr. neste ledd) og klageren, hvis denne ikke er part, om klagen skal behandles. Klageren kan be om skriftlig begrunnelse for avvisning. Hvis gode grunner tilsier det, kan klagerens navn holdes hemmelig for andre enn sakens parter.

Part i saken er innklagede og eventuelt den som direkte rammes av innklagedes handling. Utvalget avgjør hvem som er direkte rammet. Den hvis vitenskapelige arbeid er ettergjort eller fordreid, er alltid direkte rammet. Partene og klageren kan la seg bistå av fullmektig.

5. *Frist for å melde en sak*

En klage over vitenskapelig uredelighet skal inngis i rimelig tid etter at klageren har fått det nødvendige grunnlag for å klage. Utvalget kan i særlige tilfeller behandle forhold som ligger mer enn 5 år tilbake i tid.

Utvalget kan beslutte at en tidligere avsluttet eller avvist sak skal gjenopptas hvis særlige grunner taler for det. Slike særlige grunner er blant annet at det fremkommer nye opplysninger som, hvis de hadde foreligget under utvalgets første behandling, må antas å ville ha medført et annet utfall av saken.

6. *Innhenting av opplysninger. Uredelighetsutvalgets beslutninger*

Utvalget undersøker selv klagen og skaffer tilveie alle relevante opplysninger. Institusjoner og personer som omfattes av utvalgets virksomhet, skal bistå utvalget med å fremskaffe relevante opplysninger i saker der de er involvert.

Utvalget er beslutningsdyktig når leder/nestleder og 6 medlemmer/varamedlemmer er tilstede.

Utvalgets beslutninger søkes truffet i enighet. Kan enighet ikke oppnås, treffes beslutningene ved simpelt flertall.

Når en sak om vitenskapelig uredelighet er ferdig behandlet, utarbeider utvalget en begrunnet uttalelse som meddeles sakens parter, klageren hvis denne ikke er part i saken, og andre som har en berettiget interesse i å få informasjon om resultatet. Dissenterende medlemmer kan forlange at vedkommendes dissens fremgår i uttalelsen.

7. *Eksterne sakkyndige*

Utvalget kan beslutte å la seg bistå av en eller flere eksterne sakkyndige under behandlingen av en sak.

8. *Følger av uredelighet*

Såfremt Uredelighetsutvalget fastslår at det i en konkret sak foreligger vitenskapelig uredelighet, skal utvalget:

1. Orienterer den innklagedes arbeidsgiver.
2. Gi råd om tiltak som bør følge av utvalgets vurdering. Slike tiltak kan være:
 - a) Tilbaketrekking eller endring av det vitenskapelige arbeide;
 - b) Retting av forfatterangivelse;
 - c) Rapportering av saken til den offentlige myndighet som fører tilsyn med saksområdet;
 - d) Politianmeldelse av straffbare forhold.

9. *Habilitet. Taushetsplikt. Partsinnsyn. Offentlighet*

Forvaltningslovens regler om habilitet gjelder tilsvarende for Uredelighetsutvalgets medlemmer og eksterne sakkyndige.

Utvalgets medlemmer og eksterne sakkyndige har taushetsplikt med hensyn til det de får vite som følge av saksbehandlingen.

Sakens parter har rett til innsyn i sakens dokumenter, med unntak for utvalgets interne arbeidsdokumenter, følsomme personopplysninger, forretningshemmeligheter og opplysninger som kan skade rikets sikkerhet. Partene og klageren som ikke er parter, skal avlegge taushetsløfte om opplysninger som angår andre enn dem selv. Når en sak er ferdig behandlet, har offentligheten innsyn i sakens dokumenter med unntak for interne arbeidsdokumenter, personlige opplysninger, forretningshemmeligheter og opplysninger som kan skade rikets sikkerhet. Utvalget avgjør hvilke opplysninger som ikke skal være gjenstand for offentlig innsyn.

10. *Årsberetning*

Uredelighetsutvalget offentliggjør en årsberetning om sin virksomhet. I beretningen beskrives samtlige behandlede saker om vitenskapelig uredelighet i anonymisert form. Saker som er avvist, nevnes kort med avvisningsgrunn.

11. Tilslutning til retningslinjene

Institusjoner og personer kan ta initiativ til å slutte seg til retningslinjene. Melding om dette skal sendes til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Departementet skal til enhver tid føre oppdatert liste over aktivt tilsluttede institusjoner og personer.

For øvrig gjelder at alle institusjoner og personer som mottar offentlige midler til finansiering av forskning, automatisk er omfattet av Uredelighetsutvalgets virkeområde.

12. Endringer og videreutvikling

Uredelighetsutvalget kan endre retningslinjene i lys av erfaringer og nye behov. De grunnleggende prinsippene kan bare endres ved enstemmighet. Endringer for øvrig kan skje ved flertallsbeslutning i utvalget.

Uredelighetsutvalget kan utvikle egne regelsett for saksbehandlingen og forholdet mellom de lokale institusjonene og det nasjonale ledd.

Utdypende kommentarer til enkelte av bestemmelsene

Ad 1

Uredelighetsutvalgets virksomhet omfatter både å gi råd og veiledning til enkeltpersoner eller institusjoner og den formelle saksbehandling knyttet til en klage.

Rådgivningsfunksjonen er viktig for å spre kunnskap om hvordan uredelighetsproblematikk kan forebygges og håndteres, slik at klagesaker kan unngås. Likeledes er det behov for en instans som kan veilede eventuelle klagere om hvordan en klage skal fremmes, og gi opplysninger om hvordan regelverket er å forstå m.m.

Også institusjoner og personer som ikke har sluttet seg til vedtektene, kan henvende seg til Uredelighetsutvalget for råd og veiledning.

Ad 2

Ethvert brudd på god vitenskapelig praksis vil ikke nødvendigvis kvalifisere som vitenskapelig uredelighet. Det må være en handling som er såpass alvorlig at den virkelig kan føre til at forskningen blir villedende. Det kan ikke kreves at forskningen er villedende; det kan tenkes brudd på god forskningspraksis som er meget alvorlige, men som likevel ikke får som resultat at publikum blir villedet m.h.t. forskningens resultat eller kvalitet, for eksempel fordi resultatet er "riktig" selv om premissene er uredelige.

Definisjonen omfatter både forsettlig handlinger og grov uaktsomhet. God vitenskapelig praksis er normer som stiller krav om en viss handlemåte. Eksempelvis kan det stilles krav til hvilke kilder som skal anvendes. Den forsker som unnlater å anvende en eller flere nødvendige kilder, bryter normen uansett om det skjedde forsettlig ("med vilje") eller på grunn av grovt slurv.

Hva som er "god forskningspraksis", må fastsettes for hvert forskningsfelt, i en kontinuerlig diskusjon i forskningsmiljøene og i dialog med dem forskningen angår og som anvender den.

Eksemplene som er gitt på hva uredelighet kan være, er ikke uttømmende.

Ad 3

At handlingen skal dokumenteres, stiller krav om klare bevis. Det må være stor sannsynlighetsovervekt for at innklagede har utvist uredelighet. Med "utvilsomt" menes at det ikke må være tvil om at handlingen bryter normen for god forskningsskikk.

Ad 4

Det må kreves at en klage gis såpass utførlig begrunnelse at utvalget kan vurdere om det er en mulighet for at den kan føre frem. Hvis utvalget er i tvil, kan den be om ytterligere begrunnelse.

Ad 6

Uredelighetsutvalget har ansvar for sakens opplysning, men er avhengig av bistand fra de involverte som innehar de forskjellige opplysningene. Hvis noen som er forpliktet etter vedtektene og retningslinjene til å bistå med opplysninger, nekter, må utvalget vurdere om det likevel kan treffe sin beslutning, og da slik at unnlatelse av å gi nødvendige opplysninger eventuelt blir den unnlatendes risiko.

Utvalgets begrunnelse for avgjørelsen skal vise til hvilke prinsipper for god forskningsskikk som er brutt. Begrunnelsen skal også gjengi de faktiske forhold som avgjørelsen bygger på, og det skal gis en orientering om utvalgets bevisvurdering.

Ad 8

Utvalget kan foreslå tiltak den finner hensiktsmessig i det enkelte tilfelle. Listen som er nevnt, er ikke uttømmende. Tiltaket må stå i forhold til normbruddet.

Ad 9

Forvaltningslovens habilitetsregler (§§ 6-8) bygger på det hensyn at bestemte tilknytninger til saken dels kan svekke upartiskheten hos den som skal ta en avgjørelse, og dels kan svekke publikums tillit til vedkommendes upartiskhet. I et såpass lite vitenskapssamfunn som Norge vil det være vanlig at alle som forsker innenfor samme fagfelt, kjenner hverandre. Det kan i seg selv ikke være nok til å fastslå inhabilitet. Men utvalgets autoritet vil i stor grad avhenge av at det fremstår som vitenskapelig sterkt og upartisk. Det taler for at habilitetsspørsmålet vies særlig oppmerksomhet, og at eksterne sakkyndige rekrutteres så bredt som mulig, gjerne fra utlandet.

Taushetsplikten gjelder opplysninger man får kjennskap til under saksbehandlingen. Det er av stor viktighet at klager og andre involverte parter kan være trygge på at opplysninger blir behandlet konfidensielt så lenge saksbehandlingen pågår. Når en sak er avsluttet, er det derimot viktig at allmennheten kan få kjennskap til saken etter tilsvarende regler som er gitt i lov om offentlighet i forvaltningen. All den tid utvalgets avgjørelser ikke er gjenstand for klage, blir den kontroll som impliseres i offentlig innsyn, desto viktigere.

Litteraturreferanser

- a I Norge ble det etablert et nasjonalt utvalg for håndtering av uredelighet innenfor medisinsk og helsefaglig forskning i 1994.
- b Merton, Robert K. (1973): *The Sociology of Science*. NY: The Free Press. Kapittel 14
- c Jåsund, Kjetil Kolsrud (1997): *Fusk i forskning. En bibliografi*. De nasjonale forskningsetiske komiteer.
- d Elgesem, D., Kolsrud Jåsund, K. og Kaiser, M.: *Fusk i forskning: En studie av uredelig og diskutabel forskning ved norske universiteter*. NEM, NENT, NESH. 1997. Skriftserie nr 8.
- e Den sydafrikanske forskeren Werner Bezwoda hevdet å ha forskningsresultater som viste god effekt av høydose cytostatika-behandling på brystkreft. Resultatene dannet grunnlaget for at daværende helseminister (1996) ga grønt lys for at kvinner med avansert brystkreft skulle få dekket behandling i utlandet fra Rikstrygdeverket (Matheson-saken). Resultatene kunne ikke reproduseres, det ble dokumentert forfalskning av data, og forskeren ble suspendert fra sin stilling. American Society of Clinical Oncology har gått ut med en verdensomspennende advarsel mot studiene. Aftenposten 06.02.00.
- f New Scientist 18. november 2000 rapporterte om en japansk arkeolog som forfalsket steinprøver og dermed bidro til å skape usikkerhet om hvor mye av den japanske arkeologiske historie som er vitenskapelig korrekt. Dette har også skadet flere andre forskeres mangeårige arbeid.
- g Mertons "Communism" eller offentlighets-/felleskapsnormen er lik den som vi har omtalt tidligere.
- h Professor Knut Erik Tranøy: *Etikk og uredelighet i forskning*. Nordisk konferanse om vitenskapelig uredelighet. Oslo, 27-28 april 2000.
- i Fagevalueringer i regi av Norges Forskningsråd, eks : *Research in Biology and relevant areas of Biochemistry in Norwegian Universities, Colleges and Research Institutes*. 2000.
- j Smith R. What is research misconduct? Joint Consensus Conference on Misconduct in Biomedical Research. Editor W S Nimmo. *Proceedings of the Royal College of Physicians of Edinburgh*, Suppl. 7, 2000; 30; 4-8.
- k Nylenna M, Andersen D, Dahlquist G, Matti S, Aakvaag A. Handling of scientific dishonesty in the Nordic countries. *The Lancet* 1999; 354: 57-61
- l Elgesem, D., Kolsrud Jåsund, K.; Kaiser, M. *Fusk i forskning*. NEM, NENT, NESH Skriftserie nr. 8, 1997-appendix 1.
- m *Responsible Science. Ensuring the integrity of the research process*. Vol. 1 National Academy Press. Washington, D.C. 1992.
- n *Integrity and Misconduct in Research*. Report of the Commission on Research Integrity. U.S. Department of Health and Human Services. Public Health Service. 1995.
- o Office of Science and Technology Policy, 1999. Forslaget er anbefalt av Departement of Health and Human Services (DHHS).
- p R. Koenig: Panel calls falsification in German case "unprecedented". *Science*, 1998 Vol 27, p. 894.
- q *Recommendations of the Commission on Professional Self-Regulation in Science*. DFG, January 1998: www.dfg.de/aktuell/download/selfregulation
- r God sed i forskningen. SOU 1999:4, Att minska risken för oredelighet i forskning – se side 53.
- s Udvalg vedrørende Videnskapelig uredelighet; Danmark. Årsberetning 1998; Bekendtgørelsen § 3.
- t Guidelines for the prevention, handling and investigation of misconduct and fraud in scientific research. The National Ethics Council of Finland. 1998, side 4.
- u Nasjonale og internasjonale utviklingstrekk i arbeidet med vitenskapelig uredelighet. I årsrapport for 1999 fra Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning. Norges forskningsråd, side 18.
- v Adaptert etter figur benyttet av Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning; Medisin og Helse. 1933.
- w R. Kalleberg: Behandling av uredelighetssaker i norsk forskning. Innlegg på fellesseminar for de nasjonale forskningsetiske komiteer (NEM, NENT og NESH) 27.11.00. side 14.
- x Grinnell, Frederick (1992): *The Scientific Attitude*. NY: The Guilford Press.
- y Resnik, David B. (1998): *The Ethics of Science*. London: Routledge.
- z Hals A, Jacobsen G. Uredelighet i medisinsk forskning. En spørreundersøkelse blant prosjektledere i helseregion 4. *Tidsskrift Norske Lægeforening* 1993; 113: 3149-52.
- aa Bekkelund SI, Hegstad A-C, Førde O.H. Uredelighet i medisinsk og helsefaglig forskning. *Tidsskrift Norsk Lægeforening* 1995; 115: 3148-51.
- bb Uredelighet i helsefaglig forskning. Rapport fra utvalgets arbeid 1994-1997. Norges forskningsråd, Oslo, 1998. Uredelighet i helsefaglig forskning. Rapport fra utvalgets arbeid 1998. Norges forskningsråd, Oslo, 1999. Uredelighet i helsefaglig forskning. Rapport fra utvalgets arbeid 1999. Norges forskningsråd, Oslo, 2000.
- cc Nylenna et al 1999. *Lancet*. volum 354, side 58 ff
- dd Nylenna M, Andersen D, Dahlquist G, Matti S, Aakvaag A. Handling of scientific dishonesty in the Nordic countries. *The Lancet* 1999; 354: 57-61.
- ee Udvalgene vedrørende Videnskapelig Uredelighet – Beretning 1999. ISSN 0909-6373 Lægeforeningens Forlag, Danmark.

ff SOU 1999:4- Att minska risken för oredelighet i forskning: side 37 ff.

gg Personlig meddelelse.

hh Bergens tidende 13.7.2000.

ii Personlig meddelelse.

jj J. Hov. Trenger vi nye begreper og ”nye modeller” i avtaleretten. Lov og Rett 1996: nr. 9: 563-578

kk Offentlig meddelelse fra Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning 2000.

ll Personlig meddelelse.

mm Universitas 8.11.00, jf. Vårt Land, 11.9., 26.9. 5.10, Universitas 22.11.

nn Dagbladet 18.10 2000.

oo Alver B, Øyen Ø. Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis. Oslo: Tano Aschehoug, 1997.

pp Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning 2000: 35.

qq Nasjonalt utvalg for vurdering av uredelighet i helsefaglig forskning 2000: 35.

rr Personlig meddelelse.

ss Personlig meddelelse.

tt Uredelighet i helsefaglig forskning. Rapport fra det nasjonale utvalgets arbeid i 1999. Norges forskningsråd, Medisin og helse, Oslo2000.

uu Samme referanse som 56, side 34.

vv Personlig meddelelse.

ww Universitetsavisa 15.6.2000.

xx Uredelighet i helsefaglig forskning. Rapport fra det nasjonale utvalgets arbeid i 1999. Norges forskningsråd, Medisin og helse, Oslo2000.

yy Uredelighet i helsefaglig forskning. Rapport fra det nasjonale utvalgets arbeid 1994 - 1997. Norges forskningsråd, Medisin og helse, Oslo 1998. Uredelighet i helsefaglig forskning. Rapport fra det nasjonale utvalgets arbeid i 1999. Norges forskningsråd, Medisin og helse, Oslo 2000.

zz Beretning 1998. Udvalget Vedrørende Videnskabelig Uredelighed, København 1999.

aaa Offentlig ”Bekendtgørelse nr 933”, datert 15.desember 1998 og underlagt Lov om Forskningsrådgivning, §4e, stk.4.

bbb God sed i forskningen. SOU 1994:4. Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet. Stockholm 1999

ccc Smith R. What is research misconduct? Joint Consensus Conference on Misconduct in Biomedical Research. Editor W S Nimmo. Proceedings of the Royal College of Physicians of Edinburgh, Suppl. 7, 2000; 30; 4-8.

ddd Robert Koenig: Panel Calls Falsification in German Case `Unprecedented`, in: Science Vol 277, Pg. 894, 1997.Det siktes til to tidl. Harvard-forskere, Marion Brach og Friedhelm Hermann, som via universitetene i Mainz og Freiburg kom til Freie Universität i Berlin, hvor de ledet et forskerteam ved Max Delbrück Center for Molecular Medicine. Anklagene gjelder forfalskninger av data i den eksperimentale kreftforskning.

eee Empfehlungen der Kommission des DFG-Selbstkontrolle in der Wissenschaft- Januar 1998.

fff Policy and procedures for responding to allegations of scientific or other misconduct in funded research. www.sjsu.edu/senate/s99.

ggg Med effekt fra 2000.

hhh Etter forslag fra the National Science and Technology Council 1999- ref Annual report 1999, Office of Research Integrity, Department of Health and Human Services.

iii Bl.a. National Science Foundation.

jjj The National Science Foundation (NFS) opprettet i 1989 Office of Inspector General som nå håndterer bl.a. uredelighetssaker, og som rapporterer direkte til National Science Board og Kongressen.

kkk Nylenna M. Noen må si ifra. Tidsskrift Norsk Lægeforening 2000; 120: 179.

lll Olsen B. Bristol-saken. Et jordskjelv i britisk medisin. Tidsskrift Norsk Lægeforening 1998; 118: 3183-5.

mmm Research Triangle Institute. Consequences of whistleblowing for the whistleblower in misconduct in science cases. Rockville, MD. Office of Research Integrity, 1995.

nnn Bærum sykehus 2000: Sak om mulig aktiv dødshjelp.

ooo N. Williams: Scientific misconduct: Editors seek ways to cope with fraud. The American Association for the Advancement of Science. Ref Science, 1997; 278, side 1221.

ppp Se Nylenna et al. The Lancet vol 354, 1999, side 57 ff.

qqq Bern-konvensjonen av 9. sept. 1886.
 Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works.
 Paris-konvensjonen av 1883. Paris Convention for the Protection of Industrial Property
 WIPO - World Intellectual Property Organization
 TRIP's - Agreements on Trade Related Aspect of Intellectual Property Rights
 WTO - World trade organization.
 PLT - Patent Law Treaty (December 1990).

rrr CBD – Convention on biological diversity, vedtatt i Rio 1992, har fått tilslutning fra 150 stater. Konvensjonen har betydning innenfor genforskning og annen biologisk forskning.

sss A. Aakvaag. De medisinske fakulteters tiltak for å fremme god forskningsetikk. Rapport fra NOS-M møte i Oslo, april 2000.

ttt European Science Foundation Policy Briefing: Good scientific practice in research and scholarship. December 2000. <http://www.esf.org>.

uuu Se retningslinjer for Nasjonalt utvalg for vurdering av vitenskapelig uredelighet i kap. V.

I tilknytning til arbeidet med foreliggende innstilling har Olaf Kr. Larsen ved juridisk fakultet, Universitetet i Oslo, utarbeidet en utredning om opphavsrettslige spørsmål. Et sammendrag vil bli publisert som vedlegg til innstillingen etter høringsrunden. (Olaf Kr. Larsen: Forskning og lov om opphavsrett til åndsverk m.v. (Åndsverkloven), Oslo 2001).

ISBN 82-12-01608-0